

Sektörel Bakış

Bankacılık
Endüstriyel Üretim
Enerji
İnşaat
Otomotiv
Telekomünikasyon

2017

---

kpmg.com.tr

Önsöz

2016, hem dünya hem de Türkiye ekonomisi için kolay bir yıl olmadı. Siyasi karışıklıklar, döviz kurlarındaki dalgalanmalar, Brexit ve ABD başkanlık seçimleri gibi sadece gerçekleştikleri ülkeyi değil tüm dünya ekonomisine yön veren olaylar ülkemiz ekonomisini de etkiledi.

Türkiye ekonomisinin lokomotifleri sayılan sektörler de tüm bu hareketlilikten nasibini aldı; kimi sektörler olumsuz etkilenirken kimileri ise beklenmedik şoklara karşı ne derece güçlü olduklarını ortaya koyarak büyümeye devam etti.

KPMG Türkiye olarak yılda iki kere yayınlamayı planladığımız Sektörel Bakış serisinde Bankacılık, Endüstriyel Üretim, Enerji, İnşaat, Otomotiv ve Telekomünikasyon sektörlerini mercek altına aldık. Serinin ilk sayısında altı sektörün 2016 yılı performanslarını değerlendirdik ve sektörlerle ilgili 2017 öngörülerimize yer verdik.

2017 yılı için gerek dünya gerekse Türkiye ekonomisinde yeni şoklar olmazsa daha iyimser bir yaklaşımımız var. Öngörülerimizde, bu sektörlerin gelişimi ve büyümeye devam etmeleri için atılması gereken adımlara dair önerilerimizi de paylaştık.

Ülke ekonomisi açısından kritik öneme sahip, ekonominin dinamosu sayılan sektörler ile ilgili değerlendirmelerimizi faydalı bulacağınızı ve söz konusu sektörlerin gelişimine katkıda bulunacağını umut ediyoruz.

İyi okumalar diliyorum,

Murat Alsan

KPMG Türkiye Başkanı

İçindekiler

Önsöz	3
Bankacılık	7
Genel değerlendirme	8
Bankacılık bilançosu	9
Temel büyüklükler	9
Karlılık	10
Krediler	10
Takipteki krediler	11
Sermaye yeterliliği	12
2017 beklentileri	13
Endüstriyel Üretim	15
Genel değerlendirme	17
Sanayi üretimi ve kapasite kullanım oranları	18
Sanayi sektörü istihdamı	19
Sanayi sektörü ihracatı	20
Yatırım teşvikleri	21
Doğrudan yabancı yatırımlar	22
Gelişmeler ve riskler neler?	22
2017 beklentisi	23
Enerji	25
Genel bakış	27
Elektrik piyasası	28
Petrol ve gaz piyasası	29
Nükleer enerji	30
2016 yılının önemli gelişmeleri	31
2017 beklentileri	32

İnşaat	35
Genel Bakış	37
Konut satış verileri	39
Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri	40
2017 beklentileri	41
Otomotiv	43
Üretim ve ihracat	45
Yurtiçi otomobil satış verileri	48
Büyük yatırımlar	48
Sektörel endeksler	49
Yatırım teşvik istatistikleri	50
2017 beklentileri	51
Telekomünikasyon	53
Sektörün gelirleri	55
Elektronik haberleşme abone sayıları	56
İnternet kullanımı	56
Mobil iletişim pazarı abonelik payları	57
Sektörde dış ticaret	58
2017 beklentileri	59

Bankacılık

Genel değerlendirme

Türk bankacılık sektöründe 2016 yılı Eylül ayı itibariyle 34 adet mevduat, 13 adet kalkınma yatırım ve 5 adet katılım bankası olmak üzere 52 banka faaliyet göstermektedir. Aynı dönemde Türkiye'deki bankaların şube sayısı geçen seneye göre azalarak 11.926 adet olurken, bankalarda toplam çalışan sayısı da geçen seneye göre düşüş göstererek 211.673 kişi seviyesinde oldu.

2016 yılı Haziran ayında Finansbank A.Ş., Ortadoğu ve Afrika bölgesinin lider finansal kuruluşu olan Katar'ın en büyük bankası Qatar National Bank S.A.Q (QNB Group) tarafından satın alındı. Diğer taraftan, Temmuz ayında ise Körfez bölgesinin en önemli bankalarından ve Katar'ın ilk özel bankası olan, The Commercial Bank (P.S.Q.C.), Anadolu Grubu'nda bulunan yüzde 25'lik hisseyi de alarak, ABank'ın tüm hisselerinin sahibi oldu. Bunun yanı sıra, Mayıs ayında Bank of China'ya mevduat bankası kuruluş izni verildi.

2016 yılında BDDK tarafından çıkarılan sermaye yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirmesine yönelik düzenlemede, bankaların sermaye yeterliliği hesaplamasında yapılan değişikliklerle bankaların faaliyetleri sırasında yasal olarak bulundurmaları yükümlü oldukları sermaye düzeyine farklılık getirildi. Bu düzenleme ile birlikte; bankaların sermaye yeterlilik oranlarında yükseliş yaşandı. BDDK'nın bir diğer düzenlemesi, kredilerin sınıflandırılması ve bunlar için ayrılacak karşılıklara ilişkin. Basel III uyumu kapsamında yapılan düzenleme ile bankalar artık müşterileri için risk ölçümleri yapacak ve içsel politikalarını bununla uyumlu hale getirecek. Her müşteri için farklı bir risk tanımlanacağı için, ayrılan karşılıklar da müşteri riskine göre belirlenecek. İlgili düzenleme 2017 yılı başından itibaren yürürlüğe girecek. Söz konusu düzenlemenin yürürlüğe girmesiyle bankacılık karlarının artış göstermesi bekleniyor.

Bankacılık bilançosu

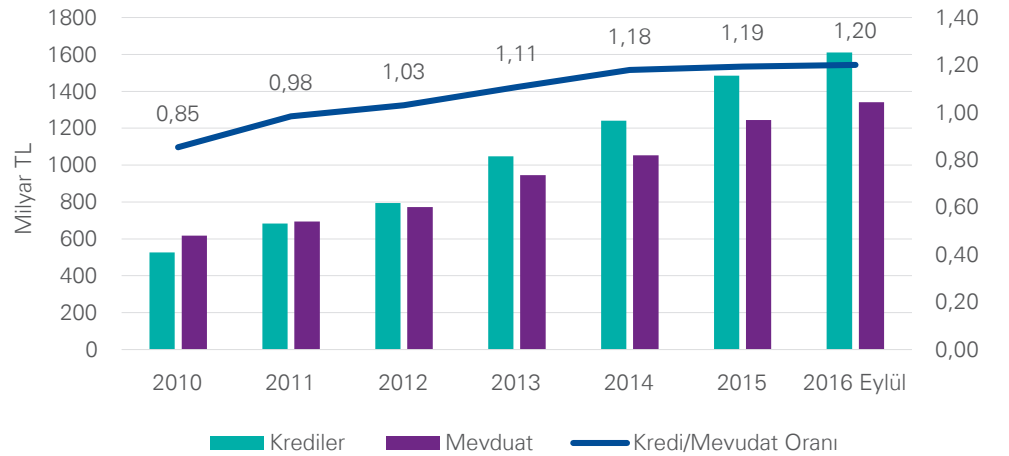
Bankacılık sektörünün 2016 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla aktif büyüklüğü 2015 sonuna kıyasla %7,5 artış göstererek 2,5 trilyon TL oldu. Toplam aktifler arasında %64 ile en yüksek paya sahip olan krediler aynı dönemde %8,4 artarak 1,6 trilyon TL olurken, Merkez Bankası tarafından zorunlu karşılık oranlarında indirime gidilmesi sebebiyle aktifler içinde bulunun zorunlu karşılıklar da %4,2 azalarak 198 milyar TL oldu. Yükümlülükler tarafında ise %53 payla en yüksek paya sahip olan mevduatlar 2015 sonuna kıyasla %7,7 artarak 1,3 trilyon TL'ye yükseldi.

Toplam aktifler içerisindeki yabancı para oranı %38,9 olurken, toplam yükümlülükler içerisindeki yabancı para oranı %42,7 seviyesinde gerçekleşti. Bankacılık sektörü tarafından verilen kredilerin yaklaşık üçte biri yabancı para cinsinden olurken, mevduatlar içerisindeki yabancı para oranı %39 oldu.

Temel büyüklükler

Küresel krizden sonraki yıllarda, Türk bankacılık sektöründe verilen kredilerin toplanan mevduattan fazla artması sebebiyle kredi mevduat oranı her geçen yıl yükseldi. 2010 yılında 0,85 olan kredi mevduat oranı, 2015 yılında 1,19'a, 2016 yılının Eylül ayında ise 1,2 seviyesine yükseldi.

Mevduatın krediye dönüşüm oranı (%)

Kaynak: BDDK

Karlılık

Bankacılık sektörünün karlılık oranları incelendiğinde, 2016 yılında sektörün karlılık oranının arttığı görülüyor. 2016'nın ilk 9 aylık döneminde bankacılık sektörünün net dönem karı %54,7 artarak 29 milyar TL'ye yükseldi. Bu dönemde karını oransal bazda en hızlı artıran bankalar %66 ile yerli özel bankalar olurken, yabancı bankaların karı %60,5, kamu bankalarının karı ise %41 artış gösterdi.

Özkaynak karlılığı açısından incelendiğinde ise, geçtiğimiz sene %8,17 olan oranın bu sene ilk 9 aylık dönemde %11,03'e çıktığı görülüyor. Aktif karlılık ise geçen sene %1,08 düzeyinde iken, bu sene bu oran %1,47'ye yükseldi.

Krediler

Bankacılık sektörünün 2016 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla sağladığı 1,6 trilyon TL'lik kredinin yarısını (802 milyar TL) ticari ve kurumsal krediler oluştururken, dörtte birini KOBİ kredileri (405 milyar TL), kalan %25'lik kısmını ise tüketici kredileri ve kredi kartları (403 milyar TL) oluşturdu. Geçtiğimiz yılsonuna göre verilen krediler %8,4 artarken, ticari ve kurumsal krediler %12,8, KOBİ kredileri %4,1, tüketici kredileri ve kredi kartları %4,7 artış gösterdi.

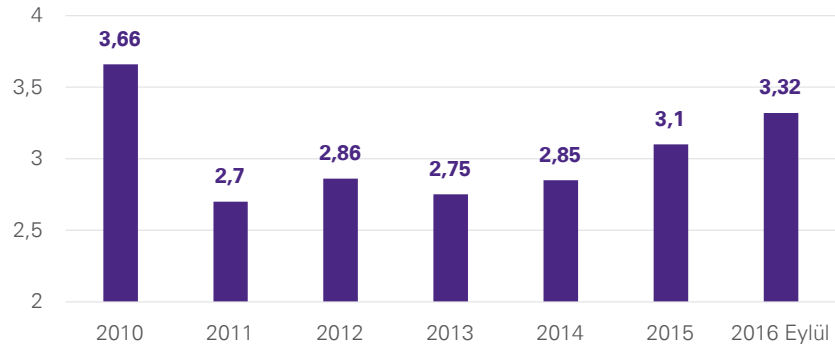
KOBİ kredilerinin gelişimine bakıldığında, 2016 üçüncü çeyreği itibarıyla en fazla kredi 164 milyar TL ile orta büyüklükteki işletmelere verilirken, bunu 135 milyar TL ile küçük işletmeler ve 106 milyar TL ile mikro işletmeler izledi. Geçtiğimiz yılsonuna kıyasla en fazla artış oranı %7,1 ile mikro işletmelere verilen kredilerde görülürken, orta büyüklükteki işletmelere verilen krediler %4,5, küçük işletmelere verilen krediler ise %1,5 arttı.

Bireysel kredilerin yapısı incelendiğinde, 2016 yılında sağlanan 403 milyar TL'lik kredinin yaklaşık %40'ını ihtiyaç kredileri, %38'ini konut kredileri, %20,5'ini bireysel kredi kartları, %1,5'ini ise taşıt kredileri oluşturdu. 2016'nın üçüncü çeyreği itibarıyla 2015 sonuna kıyasla toplam bireysel krediler %4,7 artış gösterirken, konut kredileri %7,7, bireysel kredi kartları %3,8, ihtiyaç kredileri ise %2,6 artış kaydetti. Taşıt kredileri ise 6 milyar TL'lik seyrini korudu.

Takipteki krediler

Takipteki krediler 2016 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla 2015 sonuna kıyasla %14,6 artarak 55 milyar TL oldu. Böylelikle, kredilerde takibe dönüşüm oranı %3,32'ye yükselerek 2010 yılındaki %3,66 seviyesinden sonraki en yüksek düzeyine ulaştı. Takibe dönüşüm oranı tüketici kredileri ve bireysel kredi kartları ile KOBİ kredilerinde %4,5 seviyelerinde seyrederken, ticari kredilerde ise bu oran %2 düzeyinde seyrediyor. Takibe dönüşüm oranlarına sektörel olarak bakıldığında, en yüksek oranın %4,46 ile toptan ticaret, %4,21 ile tekstil, %3,87 ile perakende ticaret ve %3,78 ile inşaat sektörlerinde olduğu görülüyor.

Mevduatın krediye dönüşüm oranı (%)

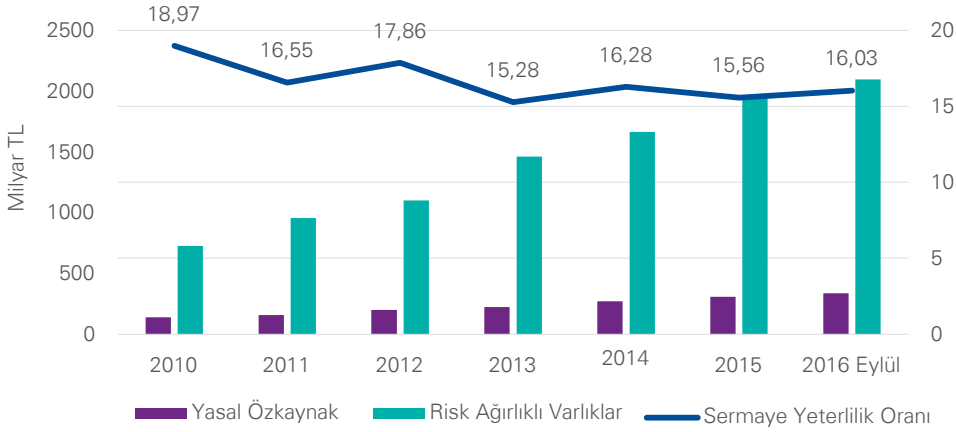
Kaynak: BDDK

Tüketici kredilerindeki takip oranları incelendiğinde, Eylül 2016 itibarıyla %4,5 seviyesinde olan takibe dönüşüm oranının, 2009 yılındaki %6 seviyesinden sonraki en yüksek düzeye ulaştığı görülüyor. Tüketici kredileri içerisinde takibe dönüşüm oranı en yüksek olan kalem yaklaşık %8,1 ile bireysel kredi kartları oldu. Bunu %6,2 ile ihtiyaç kredileri, %3,5 ile taşıt kredisi ve %0,4 ile konut kredisi takip etti.

Sermaye yeterliliği

Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranı 2015 sonuna kıyasla 0,47 puan artışla 2016 üçüncü çeyreğinde %16,03 seviyesine yükseldi. Bankaların özkaynaklarının risk ağırlıklı varlıklarına bölünmesiyle elde edilen sermaye yeterlilik oranı 2010 yılında %18,97 seviyesinde iken, 2013 yılında %15,28 ile en düşük seviyesini görmüştü. Sermaye yeterlilik oranının 2016'da yükselmesinde bankaların özkaynak miktarının geçtiğimiz yılsonuna kıyasla %9,8 yükselmesi etkili oldu. Aynı dönemde risk ağırlıklı varlıkların miktarı ise %6,6 artış gösterdi. Sermaye yeterlilik oranı en yüksek olan banka grubu %16,74 ile yabancı sermayeli bankalar olurken, bu oran özel yerli bankalarda %15,16, kamu bankalarında %16,42 oldu.

Sermaye yeterlilik oranı gelişimi

Kaynak: BDDK

2017 beklentileri

Türk bankacılık sektöründe 2016 yılında artan karlılık oranları ve sermaye yeterlilik oranlarının yükselmesi artılar hanesine yazılırken, takibe dönüşüm oranları yükseldi.

Sektörde son dönemde döviz kurlarında meydana gelen önemli artışlar sebebiyle firmaların bilançolarında meydana gelen bozulmalar takibe dönüşüm oranlarının yükselmesinde etkili rol oynadı. TL'nin değer kaybetmesi ile birlikte 2017 yılında da söz konusu oranda artış öngörüyoruz.

Diğer taraftan, önümüzdeki dönemde faiz artışları olmasa bile, kredi mevduat oranının yüksek seyri ve ek kaynak yaratmada doğabilecek zorluklar kredi büyüme hızında yavaşlamaya sebep olabilir. Bu, karlılık konusunda 2016'ya göre daha zorlu bir yıl yaşanacağına işaret ediyor.

Türkiye'nin son dönemde risk priminin artmasıyla birlikte bankaların yurtdışından sağladığı sendikasyon kredilerinin maliyetlerinin yükselmesi sonucunda borç çevirme oranının da 2017 yılında özellikle Fitch'in olası not indirimiyle birlikte düşmesini bekliyoruz.

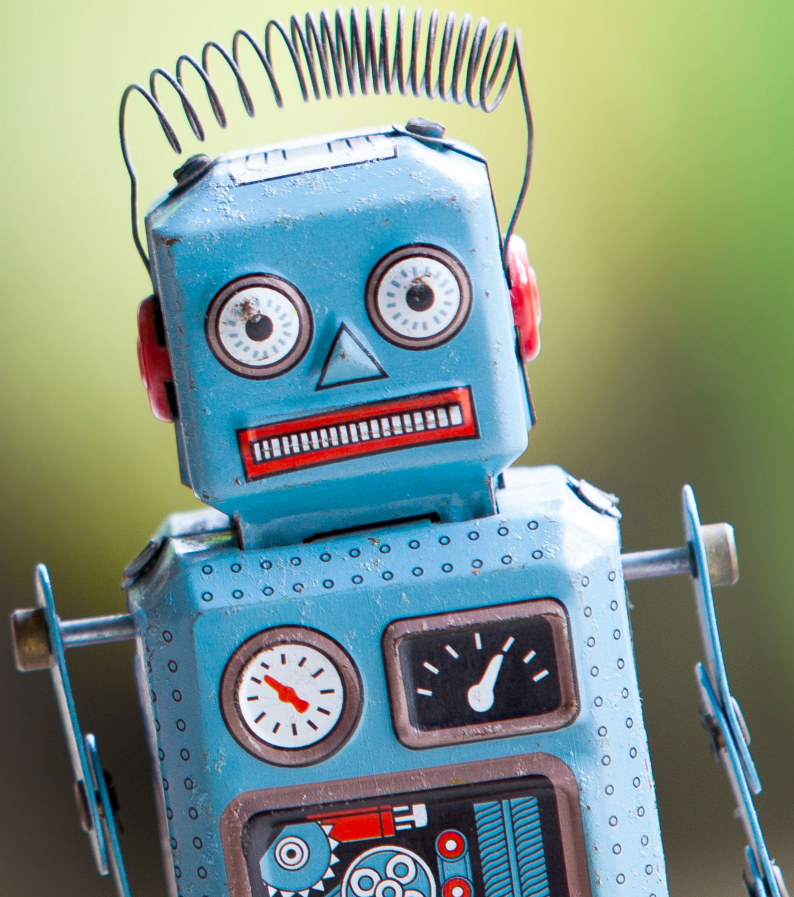
Bütün bunların yanında, 2017'nin ekonomik büyüme anlamında 2016'dan daha canlı bir yıl olacağı beklentisi, iç talepte ve turizmde 2016'ya göre daha yüksek rakamlar beklentisi, sektör için beklentileri olumlu yönde etkileyen faktörler.

Yurtiçi ve yurtdışında finansal teknolojilere öncülük eden Türkiye bankalarının, verimlilik ve inovasyon odaklı yeni ürünlere yönelmesini bekliyoruz.

2017'de içeride yeni negatif şoklar gelmez ise, sektörün gücü ve ivmesi, gelebilecek dış şokları karşılayabilecek ve büyüme performansını devam ettirecek düzeydedir.

Endüstriyel üretim

Genel değerlendirme

2016 yılı, gerek ülkemizde gerekse dünyada yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, Hükümet'in yatırım ve ekonomiyi korumak için etkili adımlar attığı bir yıl oldu. Özellikle dünyada büyüme ve ticaretin hız kaybetmesi ile içeride darbe girişimi sonrası ticari ortamın bozulması neticesinde ortaya çıkan ihtiyaç, gerekli düzenleme, teşvik ve yasalar ile telafi edilmeye çalışıldı.

2016'da, özellikle de yılın ikinci yarısında, yatırım ortamının hem yerli hem de yabancı yatırımcılar

ve markalar tarafından daha da tercih edilir hale gelebilmesi için 3 ana başlıkta önemli kararlar alındı. Bunların başında yatırım yapan kişiye verilecek devlet desteklerini tarif eden kararda değişikliklere gidilerek, ilgili tebliğin güncellenmesi geliyor. Bunun yanında genel hatlarıyla ülkemizin yatırım ortamının iyileştirilmesi için bazı kararlar alındı ve son olarak ülke gündemini de uzun süre meşgul eden ve Ekonomi Bakanlığı'nın "terzi usulü teşvik" olarak adlandırdığı proje bazlı teşvik sistemi bu sene karara bağlandı.

#	Tarih	Konu
1	26.11.2016	Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin Karar
2	05.10.2016	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar
3	07.09.2016	Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
4	27.08.2016	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2012/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2016/3)
5	09.08.2016	Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
6	25.06.2016	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2012/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2016/2)
7	28.04.2016	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2012/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (No: 2016/1)
8	08.04.2016	Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar

Sanayi üretimi ve kapasite kullanım oranları

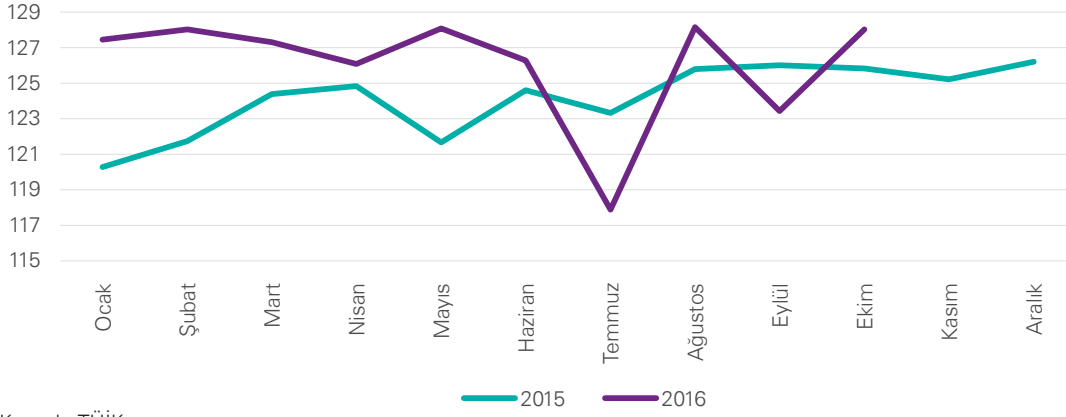
2016'nın ikinci yarısında yaşanan ekonomik türbülans sonucu üreticiler finansal yönetim süreçlerini daha fazla incelemek ve özellikle kriz durumlarında risk yönetimi ve finansal yapılanma konularına odaklanmak zorunda kaldı.

Volatilité ve belirsiz ekonomik koşulların neden olduğu bu ve benzeri durumlar üretim sektöründe faaliyet gösteren şirketleri, yönetilmesi zor süreçlerle karşı karşıya bıraktı.

Türkiye sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmalar üzerinde de bunun yansımalarını görebiliyoruz. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

2016 yılı Sanayi Üretim Endeksi verilerini incelediğimizde, Temmuz ve Ekim aylarında üretim bir önceki yılın aynı aylarına göre düşüş göstermiş, diğer aylarda ise artış kaydetmiştir. 2016'nın üçüncü çeyreğinde sanayi üretimi önceki yıla göre yüzde 1,5 gerilemiştir. Bu gerileme Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyümesinin %-1,8 değeri ile oldukça paralellik gösteriyor. 2016 yılı son çeyreğinin sadece Ekim verisi açıklandığından, Ekim ayında endeks %2'ye yakın artmıştır. Kasım ve Aralık aylarında da bu yönde bir seyir sergilemesi beklenen sanayinin GSYİH'ye bu dönemde olumlu katkı sağlayacağı tahmin ediliyor.

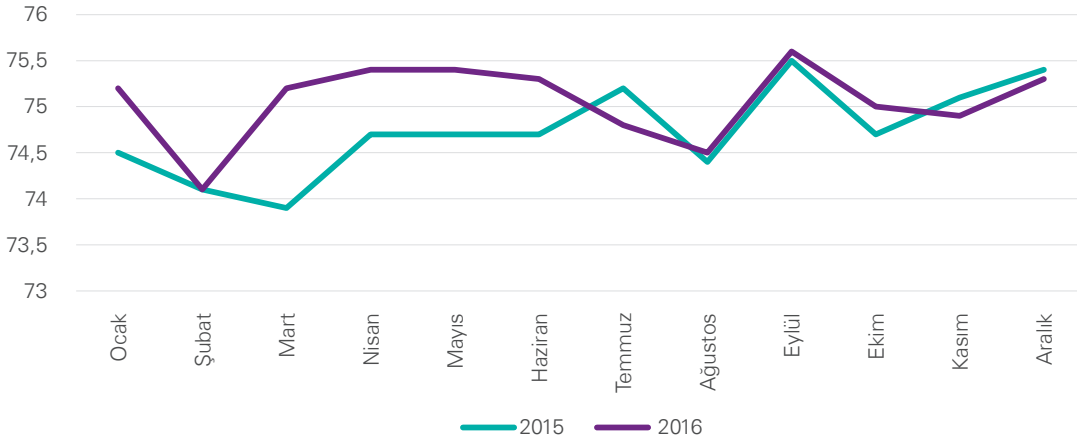
Sanayi Üretim Endeksi

Kaynak: TÜİK

2016 yılında üretim sanayi kapasite kullanım oranının yıl geneli ortalaması 75,1'dir. Bu, 2015 ortalaması olan 74,7'nin üzerinde gerçekleşen bir değerdir. Temmuz ve Eylül ayları dışında kapasite kullanımı önceki senenin az da olsa üzerinde seyretti.

Kapasite Kullanım Oranı (%)

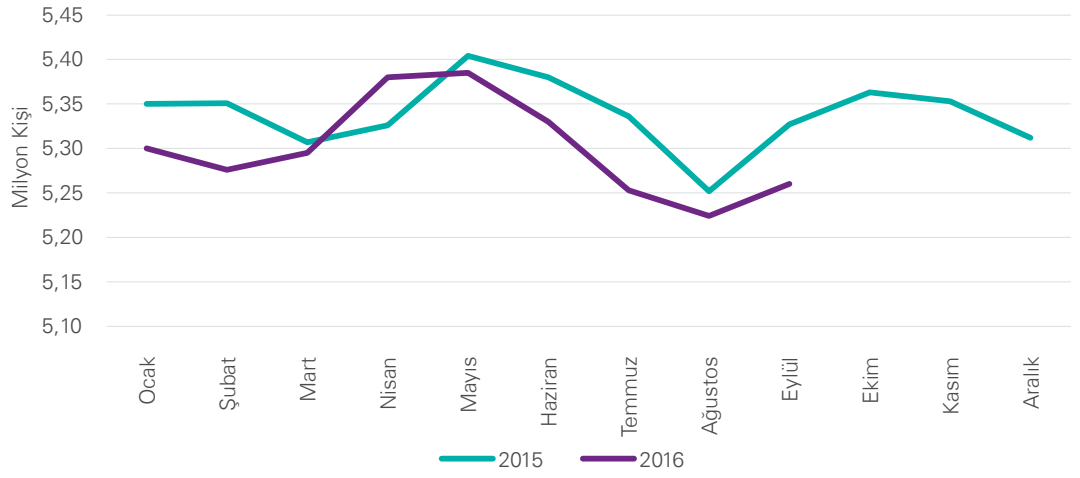
Kaynak: TCMB

Sanayi sektörü istihdamı

2016 yılı sanayi sektör istihdamını incelediğimizde, Eylül ayı itibariyle 27 milyon 564 bin kişi istihdam edildiğini görüyoruz. İstihdamın iktisadi faaliyetlere göre dağılımı TÜİK tarafından aylık olarak açıklanıyor. TÜİK verilerinde 3 farklı kategoride takip edilen sanayi istihdamı Eylül sonu itibariyle 5,3 milyon kişiye

yaklaştı. Bu kategoriyi oluşturan alt başlıklar ise 119 bin kişi ile madencilik ve taş ocakçılığı, 250 bin kişi ile elektrik, gaz, buhar, su temini ve kanalizasyon ile 4,9 milyon kişi ile üretim sanayidir. 2016 yılının genelinde çalışan nüfusun ortalama %19'u sanayi alt kollarında istihdam ediliyor.

Sanayi sektörü istihdamı

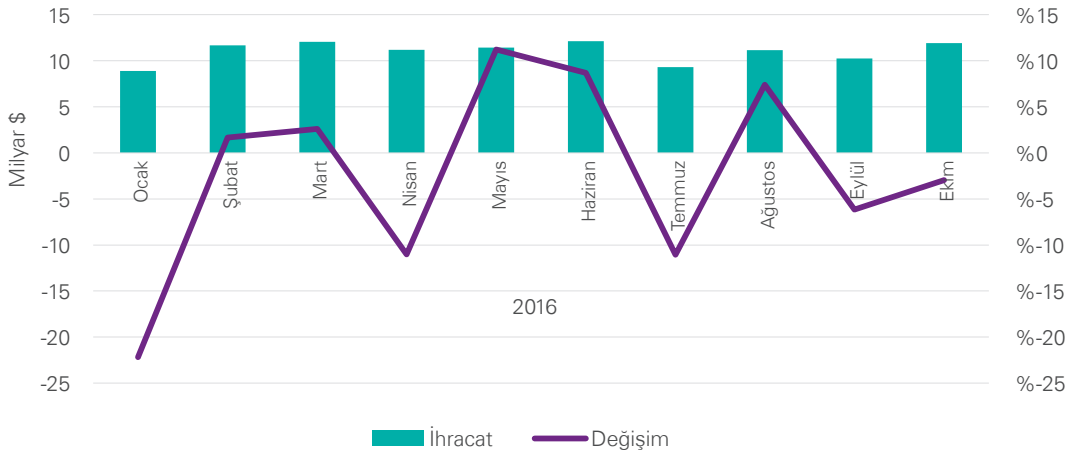
Kaynak: TÜİK

Sanayi sektörü ihracatı

2016 yılı ihracat rakamlarını incelediğimizde, üretim sanayi, ülkemiz ihracatının ortalama %94'ünü oluştururken, kalan %6'lık bölüm tarım ve ormancılık, balıkçılık ve madencilik sınıfları arasında dağılıyor. Üretim sanayi, 2016'nın ilk 10 ayında aylık ortalama 11 milyar civarında ihracat gerçekleştirdi, ancak bu ayların yarısında geçen seneye göre daha başarılı iken diğer yarısında daha düşük bir

ihracat rakamı yakaladı. En büyük düşüş %22 ile Ocak ayında yaşandı, bu ayda yaşanan düşüşte Habur sınır kapısının bir süre kapalı olması sebebiyle Irak'a ve siyasi kriz dolayısıyla Rusya'ya ihracatın daralması etkili oldu. 2016'da en yüksek artışını kaydeden ay ise %11 ile Mayıs ayı oldu. Bu ayda artışı tetikleyen ise %34 artış kaydeden otomotiv sektörüdür.

İmalat Sanayi İhracatı ve Değişimi

Kaynak: TÜİK, 2016

İstanbul Sanayi Odası tarafından yayınlan İstanbul İmalat Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI) İmalat Sanayi Raporu'nu incelediğimizde, Türk Lirası'ndaki değer kaybının etkisiyle girdi fiyatlarının yükseldiğine ve bu durumun nihai ürün fiyatlarında artışa neden olduğuna dikkat çekiliyor.

Çelik İhracatçıları Birliği tarafından açıklanan 2016 yılı Ocak – Ekim dönemi verilerini dikkate aldığımızda ise; Türkiye'nin miktar bazındaki çelik ihracatının geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 1 artışla 13,6 milyon tona ulaşmasına karşın, sektörün aynı dönemde değer bazındaki ihracatının geçen yılın aynı dönemine kıyasla yüzde 12,2 düşüşle 7,4 milyar dolar olarak gerçekleştiğini görüyoruz.

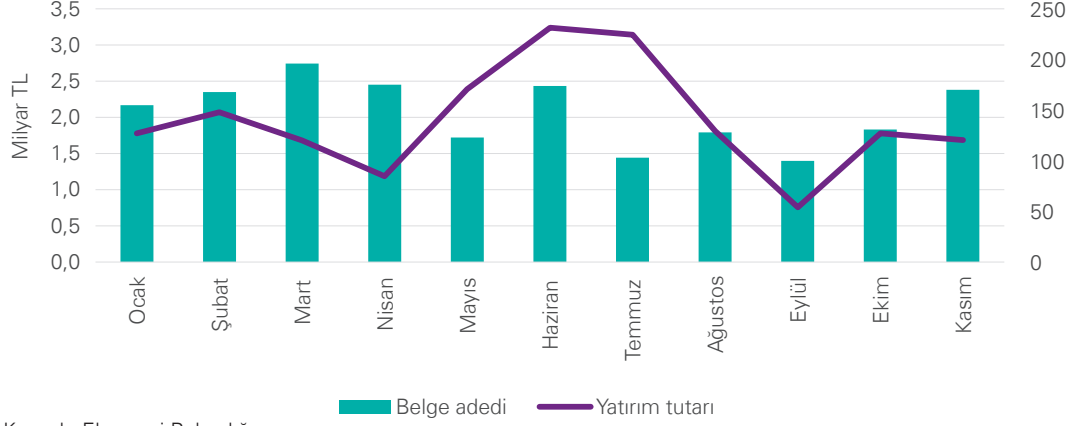
Bu durum, satılan ürün miktarındaki artışın yaratılmak istenen değere ulaşması konusunda tek başına yeterli olmadığını gösteriyor.

Bu sonucun temel nedeni küresel piyasalardaki emtia fiyatlarının dolar bazında düşüşünden kaynaklanıyor. Söz konusu düşüşün sebebi olarak, dünyadaki en büyük emtia alıcısı konumunda olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik durgunluğu gösteriliyor.

Günümüz rekabet koşullarını dikkate aldığımızda, üretim hacmini artırmanın yanı sıra maliyetlerin azaltılması adına üretim verimliliğini yükseltmenin de ne denli önemli olduğu anlaşılıyor.

Yatırım teşvikleri

Yatırım Teşvik Belgesi ve Yatırım Tutarları

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

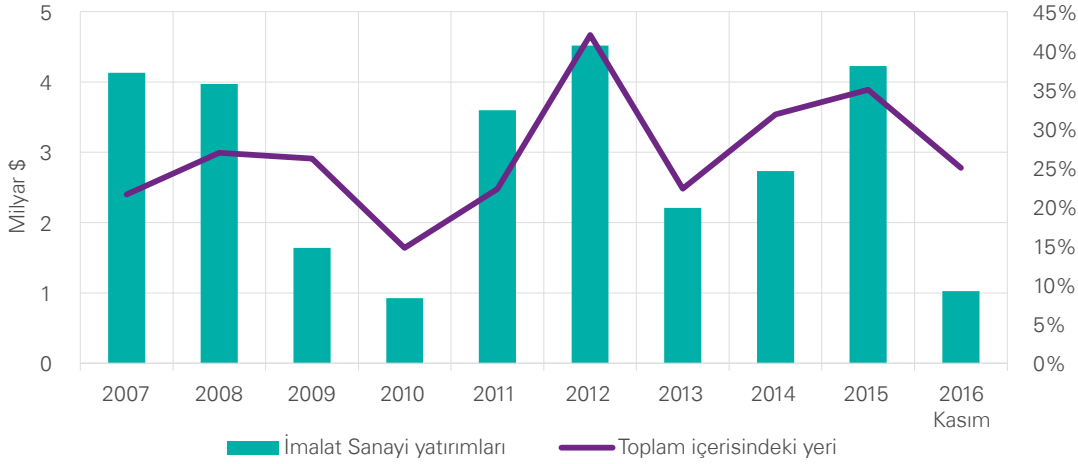
2016 yılında düzenlenen toplam belge adedi 4.689 olup, bu belgeler ile 93,3 milyar TL'lik bir yatırım öngörüldü. Üretim sanayi belge adedinde %35, yatırım tutarında %23'lük bir paya sahip. 2016 yılında Kasım ayı sonuna kadar geçen 11 aylık dönemde, üretim sanayine ait 1.623 adet yatırım teşvik belgesi düzenlendi, 21,5 milyar TL'lik sabit yatırım öngörüldü. Bu sayılar 2015'in ilk 11 ayında düzenlenen 1.669 belge ve 18,5 milyar TL rakamlarına yakın seyrediyor.

Doğrudan yabancı yatırımlar

2016 yılının ilk 10 ayında ülkemiz 4,1 milyar dolar yabancı yatırım çekti, bunun %1'i tarım, %63'ü hizmetler ve %36'sı sanayiye dağıldı. Sanayi içinde büyük pay %70 ile üretim sanayisinin olurken, bunu %28 ile enerji sektörü yatırımları takip etti, kalan %2'lik dilim ise madencilik oldu.

2016 yılının ilk 10 ayında üretim sanayisinde yapılan 1 milyar doları biraz aşkın yatırım, 2015'te gerçekleşen 4 milyar dolarlık yatırımın oldukça altında kaldı. Senenin son 2 ayında bu farkı kapatacak bir gelişme yaşanmadığı düşünülürse 2016 yılı ülkemiz sanayisinin aldığı doğrudan yabancı yatırım rakamlarının 2010 yılı rakamları seviyesine düştüğü yıl olarak kayıtlara geçmeye adaydır. Bunda küresel ekonomilerin yaşadığı olumsuz gelişmeler ve küresel ticaretin 2016'da daralması kadar, ülkemizde yaşanan olağan dışı olayların da etkisi bulunmaktadır.

Sanayide Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Üretim sanayi içerisindeki dağılıma bakıldığında ise gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı %23 ile yabancı yatırımlarda başı çekerken bunu %16 ile bilgisayar, elektrik ve elektronik ürün imalatı, %14 ile kimyasallar ve eczacılık ürünler ve %13 ile ana metal sanayi izledi.

Gelişmeler ve riskler neler?

ABD başkanlık seçim sonuçlarının dünya ekonomisine yansımalarının nasıl olacağını piyasalar tarafından tahmin edilemiyor olması kısa vadeli bir belirsizliğe neden olabilir. Ayrıca, ABD'deki işsizlik verilerinin son 43 yılın en düşük seviyelerde olması, ABD adına istihdam piyasasının hızla güçlenmeye devam ettiğine işaret ediyor. Bu veri ABD merkez bankasının kademeli faiz artışına devam etmesini kolaylaştırabilir. Bu durum TL'nin yabancı para karşısında değerinin düşmesine ve dolayısı ile sanayi sektöründe ilk madde ve malzeme ithalat ederek üretim faaliyetlerinde bulunan şirketlerin girdi maliyetlerinin artmasına neden olabilir.

2017 beklentisi

Geleceğin üreticileri, rekabet güçlerini koruyabilmek, yatırımcıları için değer yaratabilmek ve hem müşterileri hem de diğer paydaşlar için tercih edilen iş ortağı olmaya devam edebilmek için üretim yöntemine değer katarak ilerlemek zorunda.

Bu kapsamda enerji ve kaynak verimliliği ile teknolojik değişimlere adapte olarak ilerlemek durumunda kalacaklar.

Enerji/Kaynak Verimliliği

Tüm dünyadaki üretim şirketleri, pazardaki rekabet güçlerini koruyabilmek için üretim süreçlerinin verimliliğini korumak zorunda. Şirketler, enerji verimliliklerini artırmak ve hem karbon ayak izlerini hem de malzeme maliyetlerini düşürmek için aktif bir şekilde yeni enerji kaynakları, malzemeler, işleme teknolojileri ve lojistik stratejileri arıyor, deniyor ve uyguluyor.

Şirketler akıllı teknolojileri üretim süreçlerine entegre ettikçe enerji sarfiyatında orta ve uzun vadede bazı azalmalar elde edilmesi bekleniyor.

Ayrıca, dijital üretime geçişin ve özellikle 3D baskı gibi katmanlı üretim tekniklerinin, enerji sarfiyatını asgariye indirmede ve atıkları azaltmada kilit rol oynaması bekleniyor.

Örneğin birleşik ısı-elektrik üretimi, üretim sektörlerine temiz, güvenilir ve düşük maliyetli enerji hizmetleri sağlama potansiyeline sahip. Bu enerji üretim yöntemi enerji maliyetlerinin azaltılmasına yardımcı olabilir, elektrik şebekesi kesintisi riskini azaltabilir ve üretim şirketlerinin rekabet gücünün artırılmasına katkıda bulunabilir.

Nanoteknoloji/Nanoüretim

Nanoteknoloji, madde yapısının moleküler seviyede değiştirilmesine yönelik malzeme bilimi ve teknoloji kombinasyonu olarak tanımlanır. Nanoüretim ise, "aşağıdan yukarıya" nano ölçekli malzemelerle veya yüksek hassasiyet için "yukarıdan aşağıya" nano adımlarla parça ve malzeme üretimidir. Gerek nanoteknoloji gerekse de nanoüretim, otomotiv, havacılık ve uzay, elektronik ürünler, elektrik, kimya, biyomedikal ve sağlık gibi sektörlerde yeni ürünler ve kapasiteler kazandırıyor. Nanoüretimdeki ilerlemeler, nanoparçacıklar, nanoyapılar ve nanoaygıtlar için yeni pazarlar ortaya çıkmasına yardımcı oluyor.

Nanoteknolojinin yakın bir gelecekte sürdürülebilirlik üzerinde önemli bir etkisinin olması bekleniyor. Bundan en fazla etkilenecek sektörlerin ise ulaşım (otomobiller ve hava taşıtları için daha az yakıt gerektiren verimli ve daha hafif malzemeler), aydınlatma, fotovoltaik ve enerji depolama olması bekleniyor.

Enerji

Genel bakış

2016 Türkiye enerji piyasası açısından oldukça hareketli bir yıl oldu. Dünya Enerji Kongresi'nin ülkemizde yapılması, yaz saati uygulaması ile ilgili tartışmalar, TANAP kredilerinin onaylanması, Rusya ile siyasi ilişkilerin normalleşmesinin piyasaya etkileri önde gelen gelişmeler arasında yer alıyor. Enerji sektöründe yaşanan bu gelişmeler ekonomiyi de önemli ölçüde etkiliyor.

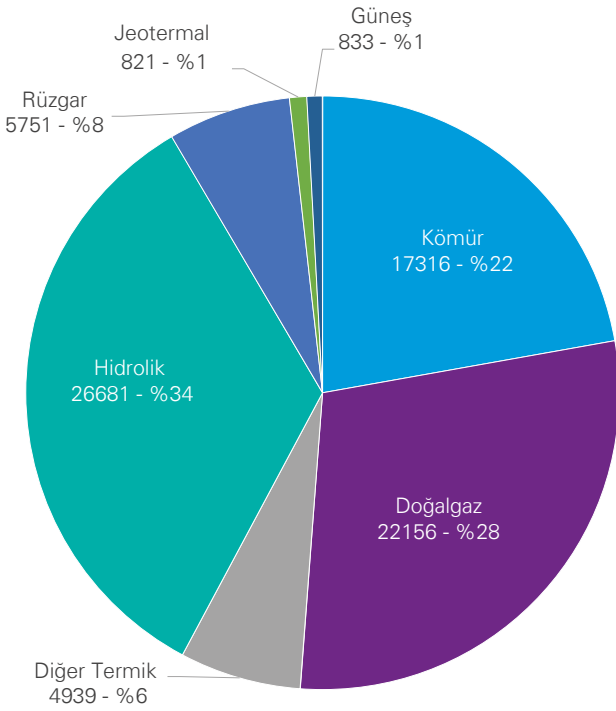
Elektrik piyasası

2015 sonunda 73.146 MW olan kurulu güç, Enerji Bakanlığı verilerine göre 2016 sonu itibarıyla %7'lik artışla yaklaşık 78.500 MW'ye çıktı. Kurulu gücün yüzde 34'ü hidrolik santrallerden, yüzde 29'u doğal gazdan, yüzde 22'si kömür santrallerinden geliyor.

Toplam kurulu gücünün düşük olması nedeniyle, istatistiklere büyük etkisi olmasa da, lisanssız güneş enerjisinden elektrik üretimi kapasitesinde %229'luk önemli bir artış yakalandı, kapasite 820 MWe'ye ulaştı.

Enerji Bakanlığı verilerine göre 2016 yılında 5350 MW kurulu güce sahip 807 santral yatırımı yapıldı. Böylece elektrik enerjisi üretim santrali sayısı 2.321'e yükseldi. Mevcut santrallerin 597 adedi hidrolik, 240 adedi doğal gaz, 148 adedi rüzgâr, 2 adedi güneş, 82 adedi yenilenebilir ve atık, 46 adedi çok yakıtlı (sıvı ve doğal gaz), 39 adedi kömür, 31 adedi jeotermal, 23 adedi çok yakıtlı (katı ve sıvı), 14 adedi fuel-oil, motorin, asfaltit ve nafta santralleridir. Bunun yanında 1043 adedi güneş, 23 adedi rüzgâr, 33 adedi termik santrali olmak üzere toplam 1099 adet de lisanssız santral mevcuttur.

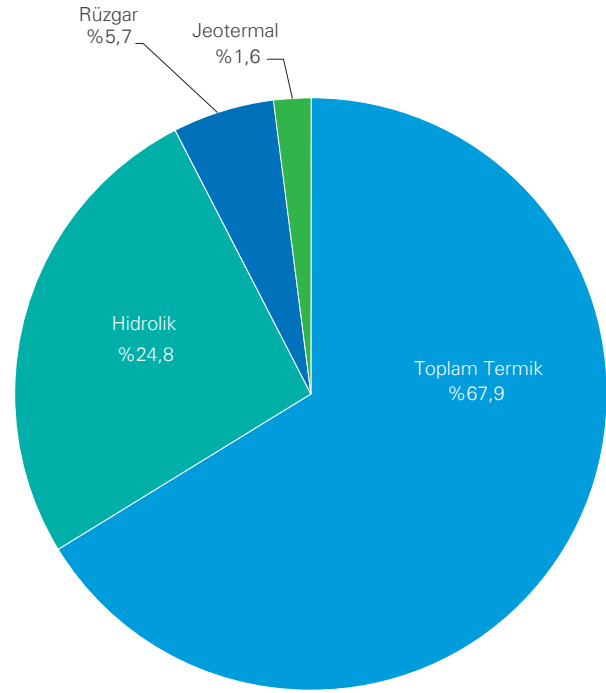
Kurulu güç, MW ve pay

Kaynak: Enerji Bakanlığı

2015'te Türkiye'de önceki yıla göre yüzde 3.9 artışla 261.8 milyon MWh elektrik üretimi yapıldı. 2016 yılındaysa lisanslı ve lisanssız elektrik üretimi 270 milyon MWh'e ulaştı.

Üretim kaynaklarına göre payı

Kaynak: Enerji Bakanlığı

2016'da elektriğin yaklaşık üçte ikisi termik santrallerde (doğalgaz, kömür ve diğer termik) üretilirken, hidroliğin payı yüzde 26'ya yakındı. 2016 yılı, yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretimi için hızlı gelişen bir yıl oldu. Rüzgar, Güneş, Jeotermal ve Hidroelektrik kaynaklı üretim son yıllarda çok hızlı bir büyüme içinde ve 2016 yılında üretimin %32'sini oluşturdu.

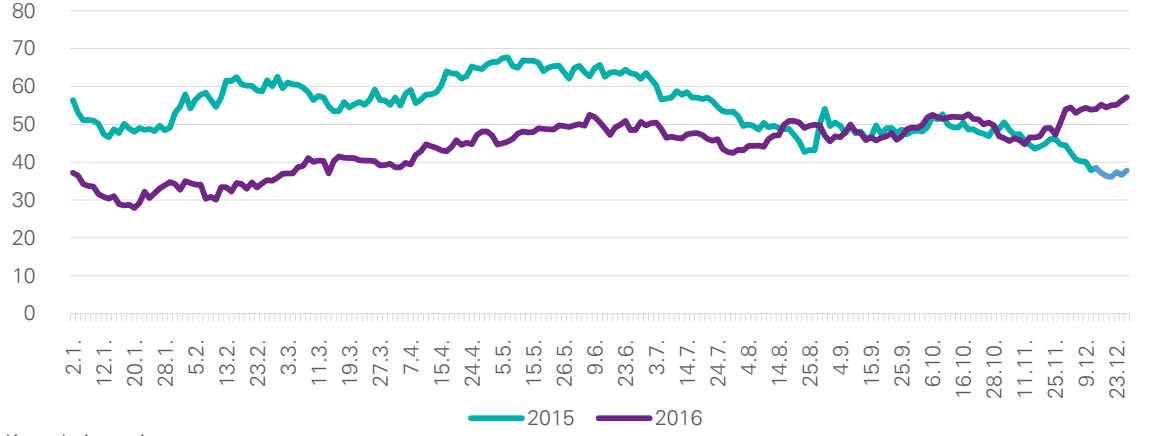
2016 yılı itibarıyla toplam tüketimin 274 milyar KWh olarak gerçekleşti. Elektrik tüketiminde yaklaşık %2,1'lik bir artış söz konusudur. 2016 yılında, günlük elektrik tüketiminde yeni rekorlar kırıldı; 27 Temmuz 2016 tarihinde, günlük 878,5 milyon KWh elektrik tüketildi.

Petrol ve gaz piyasası

2016 yılı içinde birçok kez toplanan, ancak başta Suudi Arabistan ve İran arasındaki anlaşmazlıklar sebebiyle ortak bir karar alamayan Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu (OPEC) üyesi ülkelerin bakanları, Eylül ayında ön anlaşması yapılan üretimin kısılması kararını görüşmek üzere Viyana'da bir araya geldi. Toplantıda, ham petrol

arzının günlük 1,2 milyon varil düşürülerek 32,5 milyon varile indirilmesi konusunda anlaşma sağlandı. Hem bu kararın hem de küresel talepte canlanmanın etkisi ile 2016'nın son aylarında petrol fiyatları artışa geçti, 28 dolar/varil'den başladığı yılı 56 dolar/varil seviyesinde kapattı.

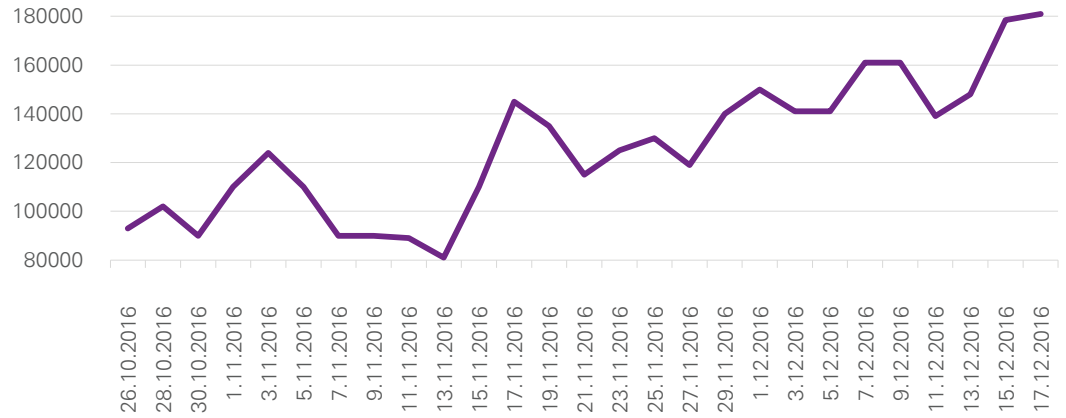
Brent petrol fiyatları

Kaynak: investing.com

Doğal gaz, yıl içerisinde dolar kurundaki değişiklikler ve dış ilişkiler nedeniyle çok hareketli günler geçirdi. Özellikle Aralık ayında yaşanan gaz kesintileri nedeniyle, doğal gaz kombine çevrim santralleri kapanma noktasına geldi. Bu nedenle, elektrik fiyatları gün içi piyasasında rekor fiyatlara ulaştı, 2016 yılında ortalama 140 TL/MWh olarak gerçekleşen piyasa takas fiyatı, 23 Aralık'ta 1900 TL/MWh'e ulaştı.

Mesken, ticari ve sanayi toplam doğal gaz tüketimi 2016 (bin m³)

Kaynak: Enerji Enstitüsü (<http://www.enerjenstitusu.com>)

EPDK, 4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu'na istinaden piyasada aktif olan gaz ithalatçılarını yıllık ithalat kapasitelerinin %10'u kadar bir depolama kapasitesine sahip olmayı zorunlu kıldı. 2016 yılında yürürlüğe giren 6719 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, ülkede yer altı depolama kapasitesinin elverişliliğine bağlı olarak depolama yükümlülüğünün %20'ye kadar artırılması yetkisini EPDK'ya bıraktı.

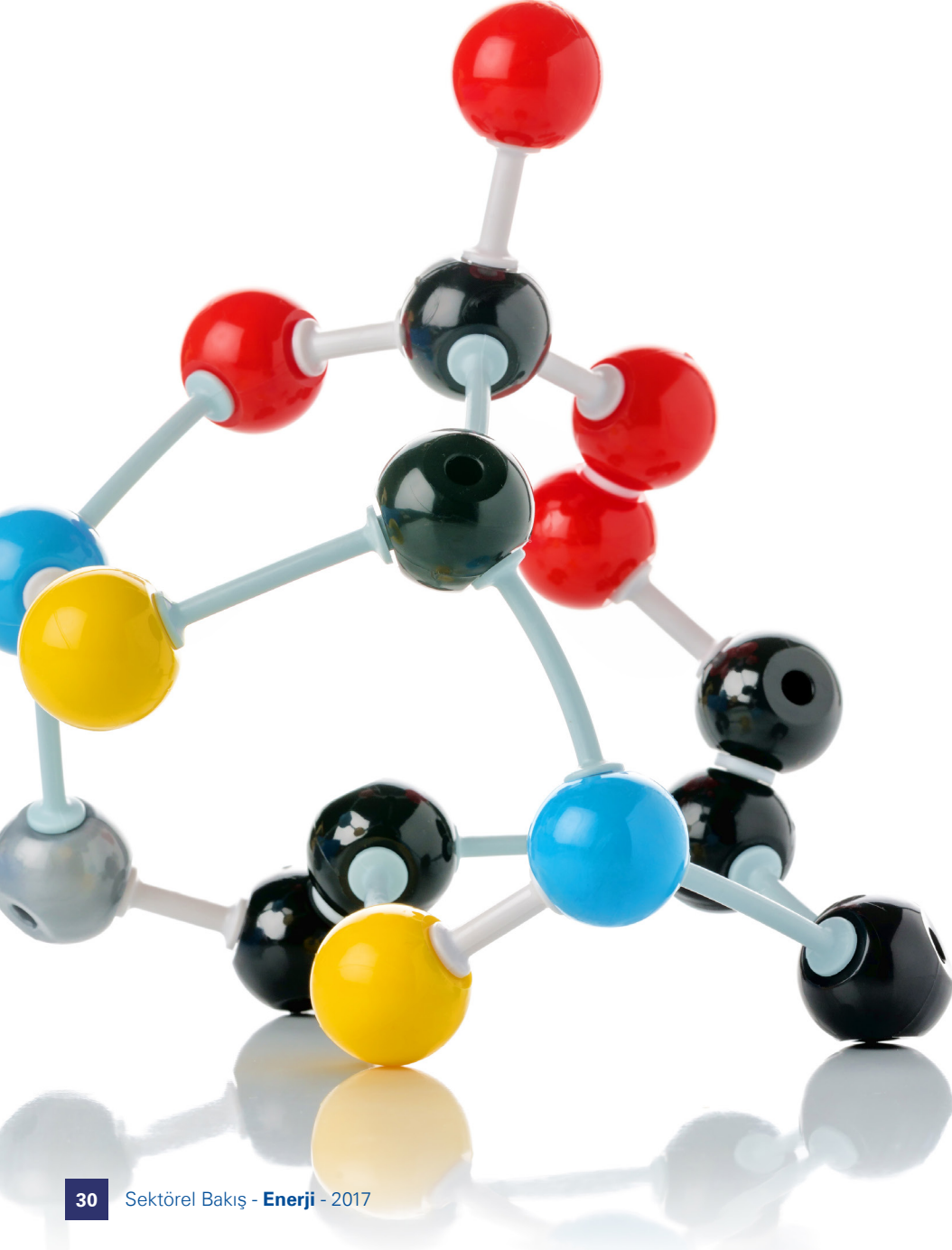
Nükleer enerji

Türkiye'nin gündeminde, toplam yatırım tutarı 42 milyar dolara yakın olması beklenen, 3 nükleer enerji projesi bulunuyor.

Rusya ile normalleşen siyasi ilişkiler ile birlikte Akkuyu nükleer santralının inşaatına 2018 yılı sonuna kadar başlanması öngörülüyor. İlk ünitesinin 2023 yılında, diğer ünitelerin de birer yıl arayla 2026 sonuna kadar işletmeye alınması planlanıyor. Akkuyu Nükleer Santrali, devreye girdiğinde toplam elektrik enerjisi ihtiyacının %9'a yakınına karşılayacağı tahmin ediliyor.

Mayıs 2013 tarihinde Japonya ile imzalanan anlaşmaya göre, Sinop'ta kurulacak 4 ünite nükleer santralin inşasına 2019 yılı sonuna kadar başlanması hedefleniyor.

3. nükleer santral projesinin geliştirilmesine yönelik olarak 2014 sonunda EÜAŞ ile Westinghouse EC ve SNPTC şirketleri arasında bir mutabakat zaptı imzalandı. Bu konuda Kırklareli başta olmak üzere yer tespit çalışmaları devam ediyor.

2016 yılının önemli gelişmeleri

- Dünya Enerji Konseyi tarafından üç yılda bir düzenlenen Dünya Enerji Kongresi'nin 23'üncüsü 9-13 Ekim 2016'a İstanbul'da gerçekleşti. BU yılki ana teması "Yeni Ufukları Kucaklamak" olan 23. Dünya Enerji Kongresi'nde, sanayinin önde gelen liderleri, uluslararası örgütler, medya kuruluşları, üniversiteler ve enerji sanayii birliklerinden 10.000'den fazla enerji lideri bir araya geldi.
- Gün ışığından daha fazla yararlanmak amacıyla yaz saati uygulamasının yıl boyu sürdürülmesine ilişkin karar, Resmi Gazete'de yayımlandı; 27 Mart 2016 Pazar günü saat 03.00'ten itibaren bir saat ileri alınmak suretiyle başlatılan yaz saati uygulamasının her sene yıl boyu sürdürülmesine ve kış saatine geçilmemesine karar verildi.
- Dünya Bankası, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) için Türkiye'ye yönelik 400 milyon ABD\$ ve Azerbaycan'a yönelik yine 400 milyon ABD\$ tutarındaki kredileri onayladı. Proje, Azerbaycan'ın doğal gaz ihracat pazarlarını çeşitlendirmek ve Türkiye ile Güneydoğu Avrupa için enerji arz güvenliğini sağlamak amacıyla Azerbaycan'daki bir doğal gaz sahasında çıkarılan doğal gazı Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden başka ülkelere taşıyacak.
- Rusya gazını Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıması planlanan TürkAkım doğal gaz boru hattı projesinin hükümetler arası anlaşmasının kararı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Proje kapsamında, her biri yıllık 15,75 milyar metreküp kapasiteye sahip iki boru hattı inşa edilmesi planlanıyor. İlk hattın Türkiye'ye, ikinci hattın ise gerekli teminatların alınması halinde Avrupa'ya doğal gaz ulaştırması öngörülüyor.
- Geçen sene imzalanan ve rekor sürede 111 ülke tarafından onaylanarak 4 Kasım 2016'da yürürlüğe giren Paris İklim Anlaşması'nın uygulanmasına dair önemli çıktıların -Birleşmiş Milletler 22. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) Taraflar Konferansı (COP22)- görüşüldüğü Zirve Fas'ın tarihi kenti Marakeş'te gerçekleştirildi. Marakeş'te pek çok ülkenin onayladığı anlaşma henüz Türkiye tarafından onaylanmadı.
- Türkiye'nin enerji konusunda arz güvenliğine katkı sunacak ilk Yüzen Sıvılaştırılmış Doğalgaz Tesisi (FSRU) hizmete girdi.
- Rusya ile normalleşen siyasi ilişkiler ile birlikte Akkuyu nükleer santralinin inşaatına 2018 yılı sonuna kadar başlanması öngörülüyor.
- Dicle Nehri üzerinde 10 yıl önce yapımına başlanan Ilisu Barajı ve hidroelektrik santrali 2017'de faaliyete geçecek. Büyüklük olarak Atatürk Barajı'ndan sonra ikinci sırada yer alacak baraj, yılda yaklaşık 4 milyar 120 milyon kilovatsaat enerji üretecek.
- Türkiye Petrolleri Petrol Dağıtım A.Ş.'nin özelleştirilme ihalesine gelen dört teklifin nihai pazarlık görüşmesinde en yüksek teklif 490 milyon TL ile Zülfikarlar Holding A.Ş. tarafından verildi. İşlemin nihai onay süreci devam ediyor. Şirketin 400'e yakın istasyonu ve pazarda yüzde 4,4 payı var.
- 2010 yılında Petrol Ofisi'ni alan OMV, şirketi satışa çıkarttı. Bunun yanı sıra şirketin Aliğa'daki depolama tesislerinin SOCAR'a satışı için anlaşmaya varıldı.
- Almus ve Köklüce hidroelektrik santrallerinin özelleştirme ihalesinde, en yüksek teklifi, 750,5 milyon TL ile Gül Enerji verdi. İşlemin nihai onay süreci devam ediyor.
- Şanlıurfa Hidroelektrik Santrali özelleştirmesinde en yüksek teklifi 247,5 milyon TL ile Rönesans Enerji verdi, işlem Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından 2017 başında onaylandı.

2017 beklentileri

Özelleştirme, şirket birleşme ve satın alma işlemleri

Türkiye enerji pazarında, her ne kadar 2016 yılında özelleştirmeler dışında çok fazla birleşme ve satın alma işlemi ile karşılaşmasak da, 2017 yılında bu tür işlemlerin özellikle yenilenebilir enerji santralleri, yerli kömür sahaları, doğal gaz santralleri ve elektrik dağıtım varlıklarında olacağını bekliyoruz.

2016 yılında, başta güneş enerjisi için olmak üzere YEKA (Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları) mevzuatının yayımlanması, Çayırhan kömür havzasının yerli kömür kaynakları kullanılarak kömür santrali kurulması amacıyla özelleştirme sürecinin başlaması gerçekleşti. İthal kömür santralleri için kömür ithalat ücreti getirilmesi de 2016 yılında gerçekleşti. Bunlar hükümetin hem yenilenebilir enerjiye ve yerli üretime hem de enerji bağımsızlığı ve cari açık konularına verdiği önemi gösteren uygulamalar. 2017'de de bu politikanın devam edeceğini öngörüyoruz.

- Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması (YEKDEM), yenilenebilir enerji kaynaklarında özelleştirme ve satın alma ilgisini çekmeye devam ediyor.

Son yıllarda özelleştirilmesi yapılan santrallerin büyük bir bölümü özelleştirilen hidroelektrik santralleriydi. Ayrıca, geçtiğimiz yıllarda yerli küçük yatırımcılar çeşitli hidroelektrik santraller kurdu. Bu santrallerin yönetiminin ideal standartlarda yapılmaması ve özelleştirilecek santraller, bu varlıkları daha etkin ve verimli işletebilecek Türk ve uluslararası kurumsal firmaların ilgisini çekiyor.

ABD doları cinsinden fiyat garantisi sağlayan YEKDEM kaynakları, yatırımcılara kur riskine karşı korumalı, düzenli getirili

yatırım fırsatları sunmaya devam ediyor. Hidroelektrik santralleri gibi YEKDEM'den yararlanan jeotermal, rüzgar ve güneş santrallerinin şebekeye bağlanması son yıllarda ciddi bir artış gösterdi. Bu yıl sayıları az da olsa rüzgar ve jeotermal santrallerde birleşme ve satın alma işlemleri oldu ve bu alanlarda 2017 yılında yatırımlar artacağı için birleşme ve satın alma aktivitelerinin artmasını öngörüyoruz.

Elektrik fiyatlarının düşmesi özellikle doğal gaz santrallerinin finansmanının yeniden yapılandırılması ihtiyacını doğurdu

Gerçekleştirilen elektrik üretim yatırımlarının, elektrik tüketim beklentilerinden daha hızlı büyümesi ve oluşan arz fazlası, serbest piyasadaki elektrik fiyatlarının düşmesine yol açtı. Düşük fiyat ortamında bekledikleri gelir tahminlerini sağlayamayan, başta doğal gaz santralleri olmak üzere elektrik üreticileri, finansman ödemelerinde sıkıntılarla karşılaşmaya başladı. Bu üreticilerin borç yapılarının düzeltilmesi veya ek finansman kaynakları bulmaları gerekiyor. Ayrıca, Elektrik Üretim Anonim Şirketi'nin yayınladığı kapasite satış yönetmeliği ile kapasite piyasasının oluşturulması doğal gaz santrallerini olumlu etkileyecektir. Yönetmelik, devletin doğal gaz santrallerine, üretim yapmadıkları durumlarda bile şebeke güvenliği için yedek kapasite tutma hizmetleri için mali destekte bulunmasını öngörüyor. Bu tür gelişmeler hem yerli hem de yabancı yatırımcıların ilgisini çekiyor ve bazı santrallerin yeni ortaklıklar ve yapılandırma işlemlerine konu olmasını sağlayacaktır.

Elektrik dağıtım firmalarında yeni ortaklıklar bekleniyor

2011 yılında özelleştirmesi yapılan dağıtım bölgeleri sayesinde hem devletin kasasına 12 milyar dolardan fazla kaynak aktarıldı hem de firmalar ciddi miktarda altyapı yatırımı ve müşteri memnuniyetini artırıcı yatırımlar gerçekleştirdi. Son zamanlarda, işlemler gerçekleşme de çeşitli yabancı grupların elektrik dağıtım şirketlerinde ortaklık ve satın alma konularını değerlendirdiğini gözlemliyoruz. Elektrik dağıtım sektöründe devlet tarafından garantili kar marjı, elektrik dağıtım şirketlerinin geniş müşteri portföyüne ve düzgün nakit akışına sahip olması bu varlıkları yeni ortaklıklara açık hale getiriyor. Bu özellikler, elektrik dağıtım alanında önümüzdeki yıllarda milyar dolar seviyesinde birleşme ve satın alma işlemlerinin gerçekleşmesini sağlayacaktır.

2017'de enerji sektöründe özelleştirme ve satın almalara ek olarak büyük yatırımlar yapılması bekleniyor

Türkiye'nin en büyük perakende satış ağına sahip olan Petrol Ofisi'nin OMV tarafından satış süreci devam ediyor. Bu satış işleminin 2017 ilk yarısında tamamlanacağı öngörüyoruz.

Nisan 2017'de gerçekleşecek rüzgar enerjisi ihalelerinin ve YEKA kurulumlarının yatırımcı çekmeye devam edeceğini düşünüyoruz. Kapasite piyasaları mevzuatının uygun bir şekilde hazırlanmasıyla doğal gaz santrallerine nakit akışı açısından bir miktar nefes alacağını bekliyoruz.

Çayırhan dışında yeni yerli kömür sahalarının kömür santrali kullanımına açılması da 2017 yılında gerçekleşecek. Sabit fiyatlı alım garantisi getirilecek olan bu enerji santral projeleri, özellikle Asya kökenli finansman kaynaklarını ülkemize çekecektir.

Dünya enerji piyasalarında, Paris COP21 görüşmeleri sonucu karbon salınımının azaltılması, karbon salınımının maliyetlendirilmesi ve bu maliyetlerin enerji fiyatlarına nasıl yansıtılacağı en önemli konuların başında geliyor. Türkiye için enerji bağımsızlığı önem olarak karbon pazarlarının kurulmasının önüne geçmiş durumda. Cari açık ve makroekonomik durum Türkiye'de bu politikanın yakın zamanda değişmeyeceğinin sinyalini veriyor.

İnşaat

Genel bakış

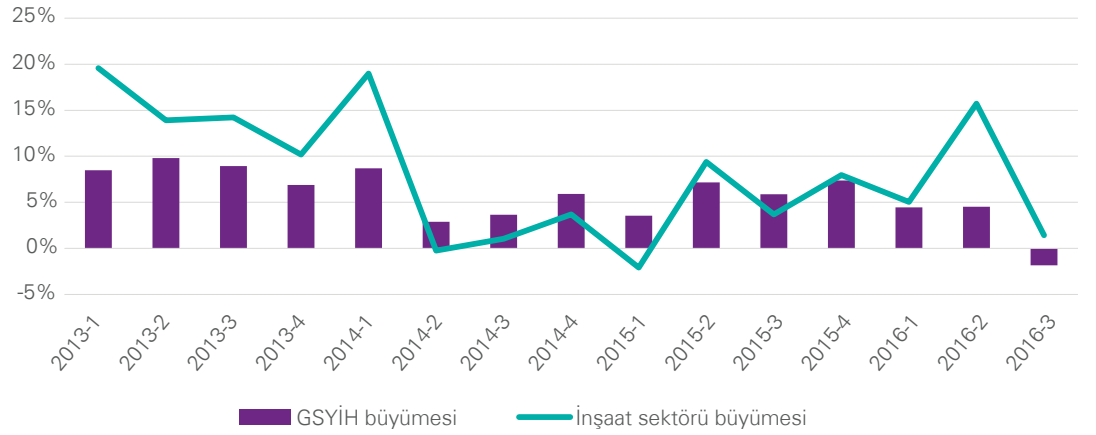
İnşaat sektörü ülkemizin en önemli sektörlerinin başında geliyor. Gerek yurtiçi gerekse yurtdışı projelerde sergilenen başarılar, sektörü ülkemiz ekonomisinin önemli bir belirleyicisi olma noktasına getirdi. GSYİH içindeki doğrudan payı %8'e yaklaşan sektörün bağlı sektörlerle birlikte dolaylı payı %30'lara ulaşıyor.

Her ne kadar bazı ekonomistlerin ülkemiz için "inşaata dayalı büyüme modeli" uyguladığına yönelik eleştirileri artış gösterse de, kamu yatırımları açısından, öncelikli tercih edilecek sektörlerden birisidir. Kamudan inşaata ayrılan her bir birim ilave yatırım, inşaat ve kendisine bağlı sektörlerin tamamı düşünüldüğünde diğer sektörlerle kıyasla daha fazla hasıla artışı sağlayacaktır.

İnşaat sektörünün toplam hasıladaki payı düzenli olarak artıyor. 2000'de toplam hasılanın %4,6'sı inşaat sektörü tarafından oluşturulurken, 2005'te bu oran %5,4'e, 2010'da %6'ya ve 2015'te %7,3'e yükseldi. 2016 yılının ilk 3 ayında ise bu oran %7,6'ya yükseldi, çeyrek bazında sektörün hasılaya en büyük katkısı, %8,3 ile ikinci çeyrekte oldu. Bu oran, 1998'den bu yana açıklanan tüm veriler içerisinde en yüksek orandır.

2016'nın üçüncü çeyreğinde tarım, sanayi ve hizmetler küçülürken, inşaat sektörü aynı dönemde %1,4 büyüme gerçekleştirdi. İlk 9 aylık büyüme ise yüzde 7,6 gibi son derece yüksek bir orana ulaştı.

GSYİH büyümesi ve inşaat sektörü büyümesi

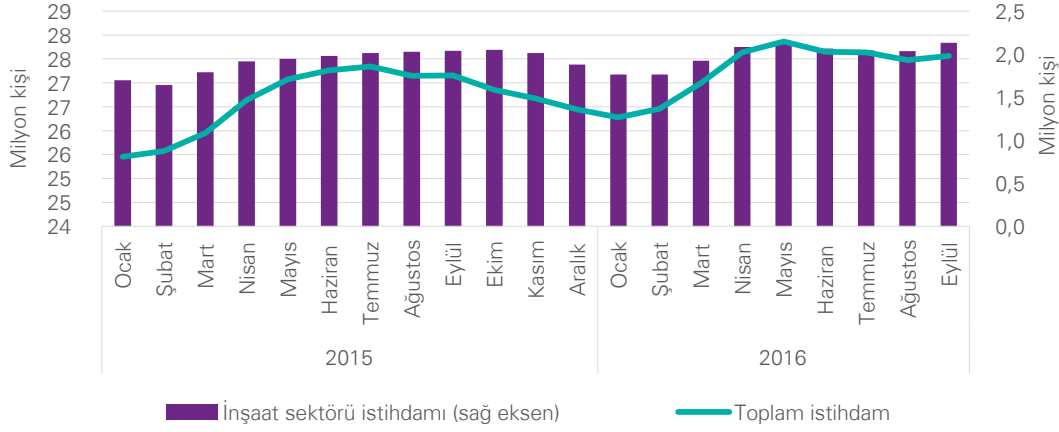

Kaynak: TÜİK, 2013-2016

2016'nın ilk 3 çeyreğinde GSYİH büyüme verileri sırasıyla %4,5 / %4,5 / %-1,8 olarak gerçekleşirken, inşaat sektöründeki değişimler %5,1 / %15,7 / %1,4 oldu.

İnşaat sektörü ülkemiz istihdamında önemli bir yere sahip ve işsizlik üzerinde de doğrudan etkili. TÜİK, tarım, sanayi ve hizmet yanında inşaat sektörü istihdamı verilerini ayrı bir başlık olarak açıklanıyor.

Toplam istihdam ve inşaatın payı

Kaynak: TÜİK, 2015-2016

2016 yılının ilk 9 ayında ortalama 27 milyon 300 bin kişi istihdam edilirken, bunun 2 milyon kişiye yakın bir bölümü inşaat sektöründe çalışıyordu. Temmuz ve Ağustos aylarında inşaat sektörü istihdamı, önceki yıllardan farklı olarak bir önceki seneye göre daraldı. Bu durum, üçüncü çeyrekte daralan ekonominin inşaat sektörünü de etkilemesinden kaynaklanmış görünüyor. Ancak Eylül ayıyla birlikte tekrar artışa geçen inşaat sektörü istihdamının Ekim ve Kasım aylarında da devam etmiş olacağı öngörülmüyor.

Konut satış verileri

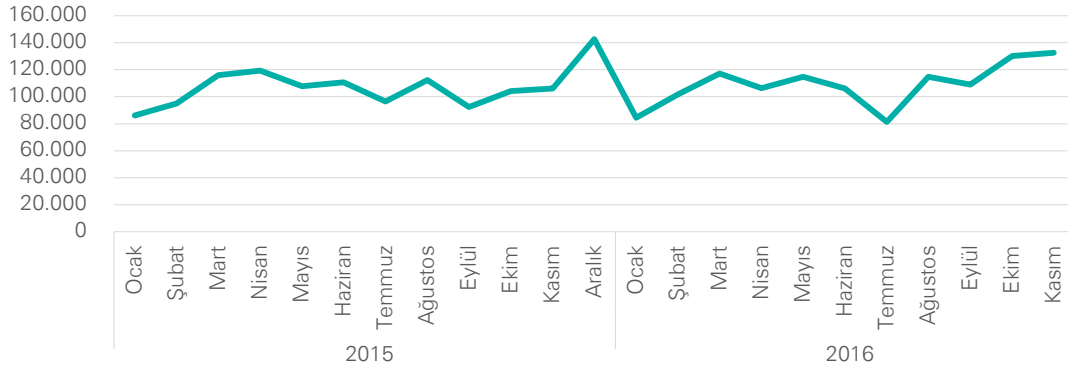
2016 yılının ilk 11 ayında konut satışları (1 milyon 199 bin adet) 2015'in aynı dönemine göre (1 milyon 147 bin adet) yüzde 4,6 artış gösterdi.

2016 yılında aylık ortalama 109 bin, günlük ortalama 3.600 konut satışı rakamına ulaşıldı. Aylar bazında 2016 yılının en başarılı ilk 2 ayı sırasıyla Kasım ve Ekim ayları olurken, bu aylarda satılan konut sayısı bir önceki senenin aynı aylarına göre %25 artış gösterdi. Bu beklenmedik artışta en büyük etkinin düşen faiz oranları ve TOKİ koordinasyonunda yapılan kampanyalardan kaynaklandığı tahmin ediliyor.

Merkez Bankası'nın Ekim ayında biten faiz indirim kararlarının tüketiciler üzerinde ciddi bir etki yaratması yanında inşaat firmalarının konut

satışını artırmak için uyguladıkları esnek ve düşük faizli ödeme planları da satışları artırıcı etki yaptı. TOKİ'nin darbe girişimi sonrası konut piyasasını canlandırmak için uygulamaya koyduğu ve uygun maliyetlerle konut alabilme imkanı veren programı da piyasayı oldukça canlandırdı. Yılın ilk 11 ayında satışların en az olduğu ay ise 81 bin konut ile Temmuz ayı olmuştur. Yılın tamamına bakıldığında, Ocak, Nisan, Haziran ve %16 düşüş ile Temmuz ayları satışın bir önceki senenin aynı ayına göre düştüğü aylar olarak karşımıza çıkıyor. Yine Ocak ve Temmuz aylarında satılan konut sayısı 90 bin adetinin altında kalırken, diğer tüm aylarda satışlar 100 bin adedin üzerinde gerçekleşti.

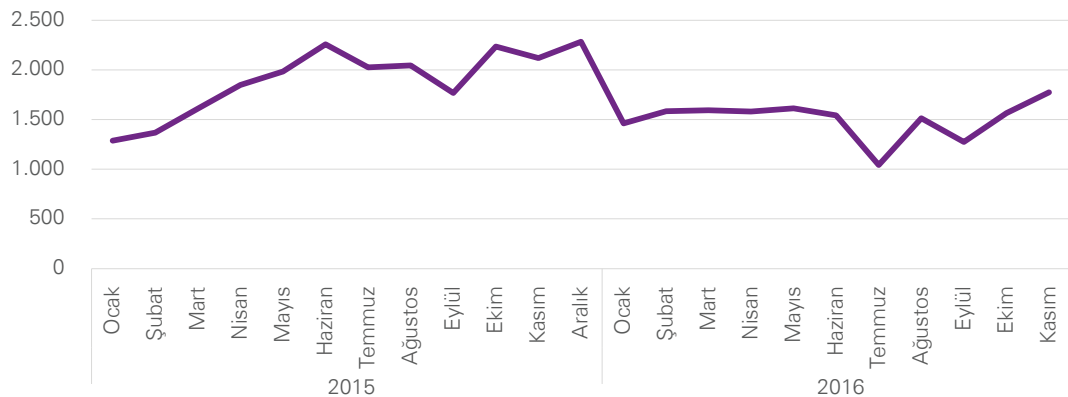
Toplam konut satışı

Kaynak: TÜİK, 2015-2016

2016'nın ilk 11 ayında yabancılara 16.549 konut satılmış olup, bu sayı bir önceki senenin ilk ayında satılan 20.547 konuta kıyasla %19 düşüğe işaret ediyor. Temmuz ayı bu ölçütte de en zayıf performans gösteren ay olurken, Ekim ve Kasım aylarında toplam konut satışında yaşanan artış yabancılara satılan konut verilerine de yansdı. Yabancı alıcıların yurtiçindeki faiz oranlarından ziyade Ekim başı itibariyle 3'ü aşan ve Kasım ayı sonunda 3,50'lere dayanan dolar kurundan etkilendikleri tahmin ediliyor. Ancak yılın tamamına bakıldığında, Ocak ve Şubat ayları haricinde bir önceki seneki satış rakamlarına ulaşabilen ay bulunmazken, Temmuz'da %48'lik ve Haziran'da %32'lik daralmalar en sert düşüşlerin yaşandığı aylar olarak karşımıza çıkıyor.

Yabancılara konut satışı

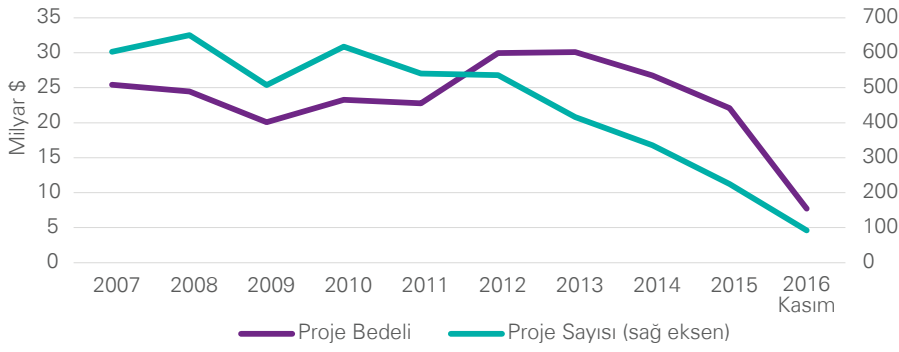
Kaynak: TÜİK, 2015-2016

Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri

Ekonomi Bakanlığı verilerine göre 2016'nın ilk 11 ayında Türk müteahhitlik firmaları yurtdışında kazandıkları 92 proje için 7,7 milyar dolarlık sözleşme imzaladı.

Ülkemizin son 10 yılda yurtdışı müteahhitlik verilerine göre, 2016 yılında sektör son 10 yılın en zayıf performansını sergilerken, proje sayısı bazında %59, toplam proje bedeli bazında %65'lik bir daralma yaşandı.

Yurtdışında alınan proje sayısı ve bedeli

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2007-2016

2016'da yaşanan daralmanın birden çok sebebi olduğu düşünülebilir. Bunlardan ilki ve muhtemelen en olumsuz etki bırakanı Rusya ile yaşanan siyasi krizdir. Kriz, Rus inşaat pazarında ciddi payı olan Türk firmalarını 2016'da önemli ölçüde etkiledi. Ancak firmalarımızın yurtdışında aldıkları projelerin 2014 yılından itibaren düşüşe geçmesi de göz önüne alındığında, petrol fiyatlarındaki düşüş dolayısıyla yaşanan kriz de bu seneki daralmada etkili oldu. Özellikle petrol ihraç eden ülkelerin gelirlerindeki düşüş proje sayısını olumsuz etkilerken, Irak, Mısır, Suriye, Libya gibi ülkelerde yaşanan sorunların ciddi ölçüde devam etmesi bu ülkeler özelinde alınan proje sayılarını etkiledi.

2017 beklentileri

Döviz kurları ve faizdeki gelişmeler inşaat sektörünün 2017 yılı performansında temel belirleyici faktörler olacak. Türkiye'nin demografik yapısından kaynaklanan konut ihtiyacına, halkımızın tasarruf ve yatırım tercihleri ile yakın coğrafyalardaki sorunlar nedeniyle aldığımız göç ve yabancılardan gelen konut talebi de eklendiğinde pazarda hala talep kaynaklı önemli potansiyel olduğu söylenebilir. Kentsel dönüşüm projelerinin büyüklüğü bu talep ile birleştiğinde konut sektörünün ekonominin lokomotifi olma durumunun devam edeceği öngörülebilir.

Ancak, artan döviz kurlarının inşaat maliyetlerinde yaratacağı artış ve bundan etkilenmek istemeyen yatırımcıların tamamlanma aşamasında olan projelere bu artışlar yansımadan bunu son alım fırsatı olarak değerlendirme eğilimleri olabileceği gibi dövizdeki ve faiz oranlarındaki değişime bağlı olarak talepte yaşanabilecek bir gevşemeye karşılık beklemeye geçilebileceği de düşünülüyor.

Altyapı tarafında ise yurtiçinde devam eden ve planlanan İzmir-Ankara otoyolu, nükleer santraller, Kanal İstanbul ve şehir hastaneleri gibi büyük projelerle devam edecek gibi görünüyor.

Yurtdışında rekabetçi gücünü uzun süredir ENR (Engineering News-Record) listesinde ilk 3 sırada yer alarak kanıtlayan inşaat sektörünün hedefi yıllık 25 milyar ABD Doları yeni proje üstlenme ortalamasını yukarı çekmek olacaktır. Petrol fiyatları ve siyasi karışıklıklar nedeniyle olumsuz etkilendiği mevcut pazarlarını Afrika, İran, Güney Amerika gibi alternatif pazarlarla destekleme arayışı 2017 yılında da devam edecektir. Ekonomi Bakanlığı tarafından halihazırda teknik müşavirlik alanında verilen destekler ile yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinden yaratılan katma değerlerin tasarım odaklı müşavirlik hizmetleri ile artırılması da sektörün önümüzdeki yıllar için koyması gereken öncelikli bir stratejik hedef olmalıdır.

Otomotiv

Küresel konjonktür ve Türkiye ekonomisindeki gelişmeler dikkate alındığında, 2016 yılının en çok otomotiv sektörüne gülümsediği söylenebilir. Otomotiv sektörü, üretim ve ihracat rakamları ile hem büyümeye hem ihracata hem de cari dengeye en çok katkı sağlayan sektör oldu.

Üretim ve ihracat

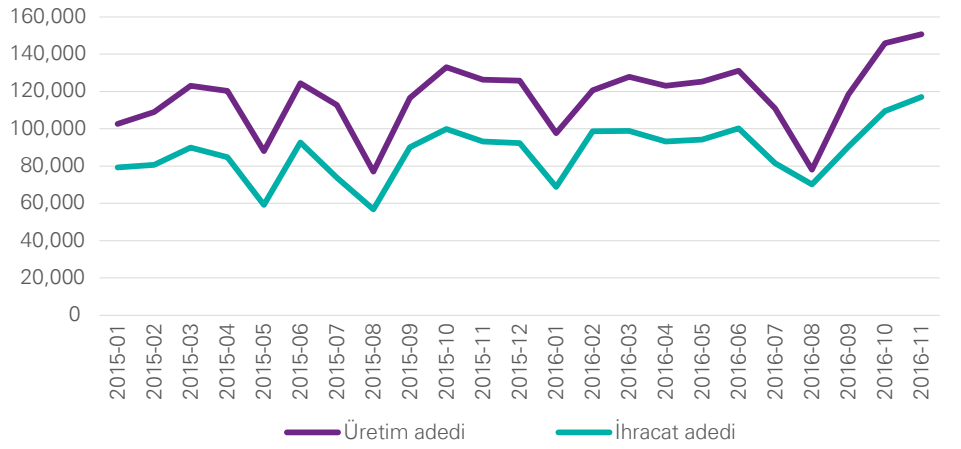
Sektörün lokomotifi olan otomobil üretiminde mevsimsel etkiler ve yeni model lansmanları ile yıl içinde olağan dalgalanmalar yaşanır. Bu iki etkiyi Ocak ve Ağustos aylarında izledik. Eylül ayından bu yana ise hem üretim hem ihracatta adet bazında ciddi bir artış yaşanmaya başladı. Bu artışın son çeyrek GSYİH büyüme rakamlarına olumlu yansıtacağı söylenebilir.

OSD verilerine göre 2016 yılı ilk 11 ayında toplam otomotiv üretimi yüzde 8 artarak 1 milyon 377 bin adet oldu. Otomobil üretimi yüzde 18 artışla 844 bine çıktı, ticari araç üretimi yüzde 6 gerileme ile 486 bine, traktör üretimi yüzde 1 düşüşle 47 bine indi.

2016 yılının 11 ayında ülkemize üretilen her 100 aracın 75'i ihraç edildi. 2015'te bu oran %71 seviyesindeydi. Her iki senenin ilk 11 aylık verileri kıyaslandığında, ihraç edilen toplam araç sayısındaki artış %14'e yaklaştı.

2016'nın tüm aylarında en çok ihracat yapan sektör olma unvanını elinde bulunduran otomotiv sektörünün yakaladığı bu başarılı grafik, ülke ihracatına da olumlu yansıdı, sektör ülkenin lokomotifi olma övgüsünü fazlasıyla hak etti.

Otomobil üretim ve ihracat adedi

Kaynak: OSD 2015-2016

2015 yılında hafif ticari araç ihracatında dünya 5'incisi, otobüs-midibüs ihracatında dünya 4'üncüsü olan Türkiye, 2016 yılına ait küresel veriler açıklandığında en kötü ihtimalle sıralamadaki yerini koruyacaktır.

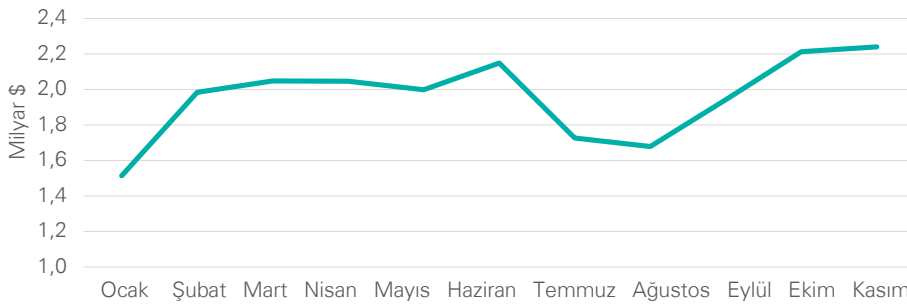
2016 ilk 11 ay ihracat: 21,5 milyar \$

2016 ilk 11 ay ihracat artışı: %12

Toplam ihracat içindeki payı: %18

İlk 11 ayda adet bazında otomobil ihracatı yüzde 21, ticari araç ihracatı yüzde 2 arttı.

Sektörün ihracatının gelişimi

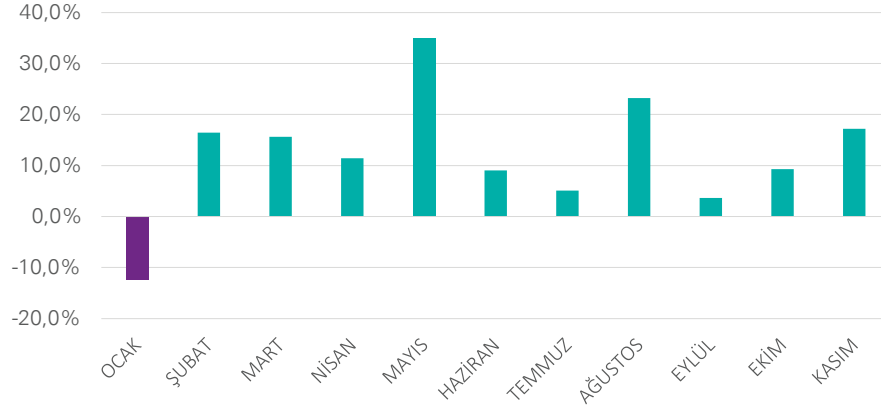
Kaynak: TİM, 2016

Buna göre otomotiv sektörü, özellikle binek ve ticari araç kategorileri, uluslararası talep ve buna bağlı satışlara paralel olarak senenin ilk ayına zayıf bir ihracat hacmiyle başladı. Genelde bu sonucu oluşturan temel etken, yılsonu satış hedeflerinin yakalanması ve stoklarda bekleyen araçların takvim yılının değişmesi ile beraber "eski model" durumuna düşmesi

kaygısıyla otomotiv firmalarının, özellikle Kasım ve Aralık aylarında, kampanya ve fiyat indirimleriyle satışları artırma gayretleridir.

Bu sayede tüketiciler tarafından senenin tamamına yayılabilecek olan araç talebi bir önceki senenin Kasım ve Aralık aylarında yoğunlaşmış, bu da 2016 Ocak ayında araç talebini sınırlamıştır.

Aylık ihracatta bir önceki seneye göre değişim

Kaynak: TİM, 2016

TİM verilerine göre, 2016'nın ilk 11 ayında otomotiv sektörü ihracatını, Ocak hariç her ayda bir önceki seneye göre artırdı. Ana sanayi ihracatı yüzde 16 artışla 13,6 milyar dolara, yan sanayi ihracatı yüzde 4 artışla 8,2 milyar dolara ulaştı. Her ne kadar değeri 342 milyon dolar olsa da motor ihracatı yüzde 68 artışla yan sanayideki en yüksek artış oranına ulaşan sektör oldu.

2016 yılının Mayıs ayında, sektör ihracatı 2015'in aynı ayına göre %35 artış kaydetti. Mayıs ayında yaşanan rekor artışta 2016'da artan sektör ihracatından ziyade 2015 Mayıs ayında otomotiv fabrikalarında geniş katılımlı olarak düzenlenen işçi grevlerinin üretime etkisi temel sebep olarak görünüyor.

Hatırlanacağı gibi, grevler dolayısıyla 2015 yılı Mayıs ayında ihracat diğer ayların oldukça gerisinde kalmıştı.

2016 yılının ilk 11 ayında TİM verilerine göre otomotiv sektörü ihracatının %80'e yakını AB ülkelerine gerçekleştirdi, en çok ihracat yapılan ilk 5 ülke Almanya, İtalya, Fransa, Birleşik Krallık ve İspanya oldu. AB ülkeleri ilk 20 ülkenin 14'ünü oluştururken, ilk 10'da AB ülkeleri haricinde sadece ABD yer aldı. İlk 20'de yer alan diğer ülkeler İsrail, Mısır, İran ve Rusya olurken, ülke olarak ihracat yaptığımız ilk 20 arasında yer almayan Fas, otomotiv sektörü listesinde 13. sırada yer aldı.

Ülke gruplarına göre ihracat

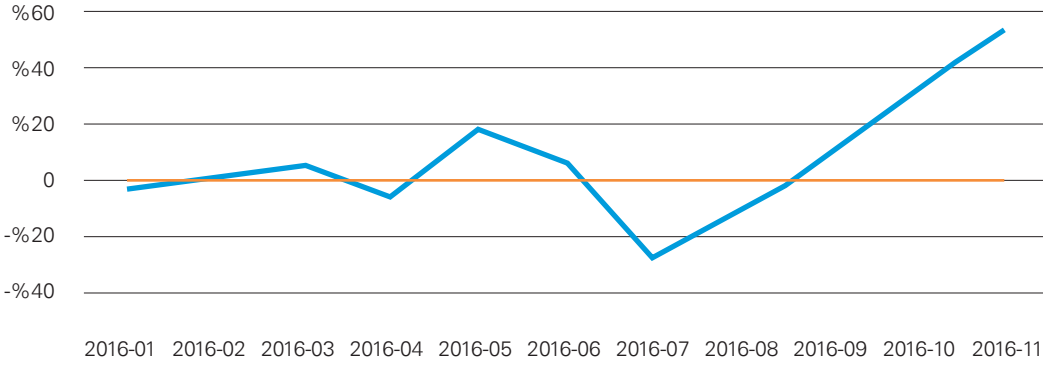
Kaynak: TİM, 2016

Yurtiçi otomobil satış verileri

Otomobil satışları yılın ilk çeyreğine sakin bir giriş yaptı, Mayıs'ta ciddi bir artışın ardından Haziran'da kısmi bir artış ve Temmuz'da düşüş yaşadı. Üçüncü çeyrekte yaşanan sert düşüşün alıcıların otomobil alma planlarını erteledikleri, ancak aynı müşterilerin ekonominin görece daha iyimser seyrettiği Ekim ve Kasım aylarında alım planlarını hayata geçirdikleri gözlemlendi. Söz konusu artışta vergi düzenlemelerindeki değişiklik beklentisinin de etkili olduğu biliniyor.

Sonuç olarak otomobil satışları, 2016 yılının on bir aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %6 artarak 649 bin adede ulaştı. Hafif ticari araç pazarı ise bu dönemde yüzde 4'e yakın küçülerek 193 bin adede indi.

Otomobil satışı değişimi

Kaynak: ODD, 2015 - 2016

Büyük yatırımlar

Sektörle ilgili 2016 yılında gündeme gelen bazı yatırım haberlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- **Toyota**'nın Sakarya tesislerinde ürettiği hibrit modeli C-HR'in ilk aracı Kasım ayında banttan indirildi.
- **OYAK Renault**, 200 milyon euro harcadığı Megane Sedan'ın seri üretimine Bursa'daki fabrikasında başladı.
- **BMC**'nin Sakarya Karusu'ya yapacağı savunma sanayi yatırımı için yer tahsisi Resmi Gazete'de yayımlandı.
- Dünyada 8 bin 200 çalışanı ile 45 noktada faaliyet gösteren Alman otomotiv yan sanayi firması **ElringKlinger**, Türkiye'deki yeni üretim tesisini Bursa'da Akçalar Sanayi Bölgesi'nde hizmete aldı.

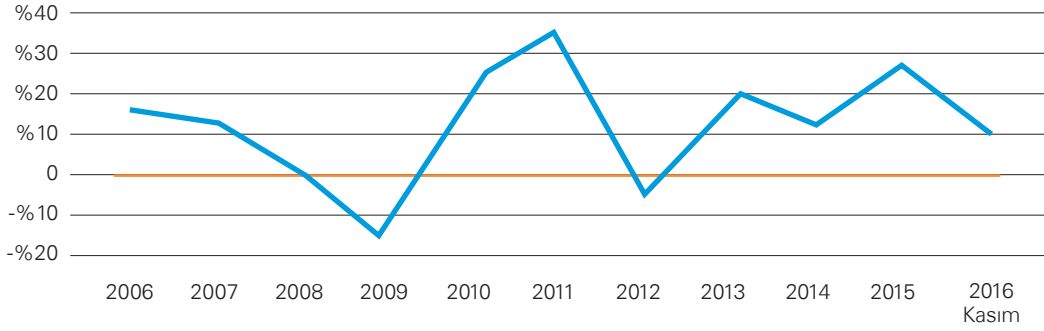

Sektörel endeksler

TÜİK verilerine göre, otomotiv sektörünü kapsayan NACE Rev.2 sınıfları, sektörün bitmiş araç ve yedek parça imalatı için C-29 (Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı) kategorisinde takip ediliyor (C kategorisinde mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış endekslerin değişimi verilmektedir). Buna göre;

C-29 sınıfı sanayi ciro endeksine göre 2009'daki küresel krizde %10'dan fazla düşen endeks 2012 yılında da bir önceki yılın gerisinde kaldı. 2016 yılının ilk 10 aylık ortalaması bir önceki yıl ortalamasından %11 daha yukarıda gözlemlendi. Ancak sektörün cironun 2013-2015 arası ortalama %18 büyüdüğü göz önüne alınırsa 2016'da cironun artmış, fakat ivmenin azalmış olduğu sonucu çıkarılabilir. Küresel kriz, emtia fiyatlarındaki düşüş ve ihracat fiyatlarının aşağı yönlü seyri dolayısıyla, endeksin 2015 yılı Aralık ayında ulaştığı 235 değerine 2016 yılında ancak Haziran ayında ulaşılabilirdi, Temmuz ayında darbe girişimi dolayısıyla endeks Haziran'ın %3,4 altında kaldı.

C29-Sanayi ciro endeksi

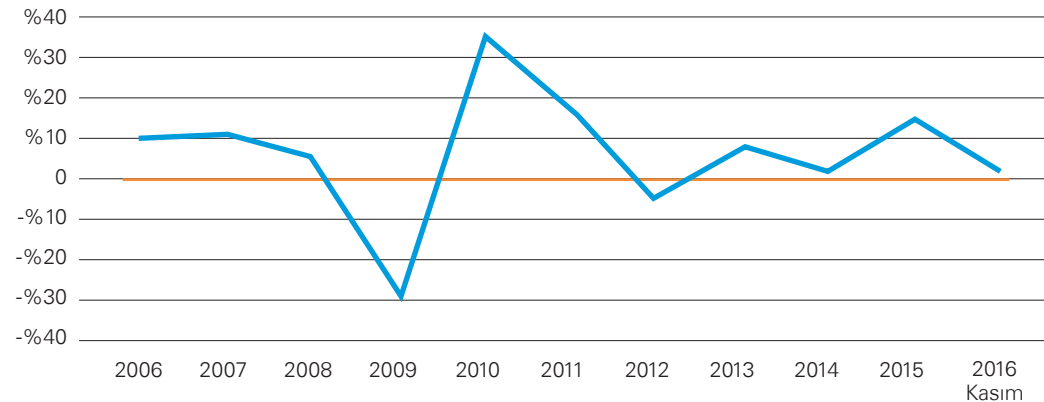

Kaynak: TÜİK, 2006-2016

Aynı şekilde C-29 sınıfına ait sanayi üretim endeksinde de görüntü ciro endeksine paralel bir yapı sergiliyor. Ancak eğilimlerin aynı olmasına karşın üretimdeki artış oranlarının cironun gerisinde kaldığı görülüyor. 2016 yılında ortalama üretim endeksi 2015'e göre sadece %1 arttı. Aylar bazında değerlendirildiğinde en ciddi artış yine sektörü bir önceki yıl vuran grevler dolayısıyla Mayıs ayı üretimine kaydedildi.

Endeksin aylık gelişimine bakıldığında, darbe girişiminin yaşandığı Temmuz'da üretim Haziran'a göre %8 düştü, ancak daha sert bir düşüş Ağustos'ta Temmuz'a kıyasla yaşanan %31'lik gerileme olarak kayıtlara geçti. Bunda darbe girişiminin yanı sıra yaz ayı olmasının da etkisi büyük. Zira Ağustos'u takip eden Eylül ayında endeks bir önceki aya göre %50 artış kaydetti, bu sayede üretimin eski temposunu yakalamaya çalıştığı gözlemlendi.

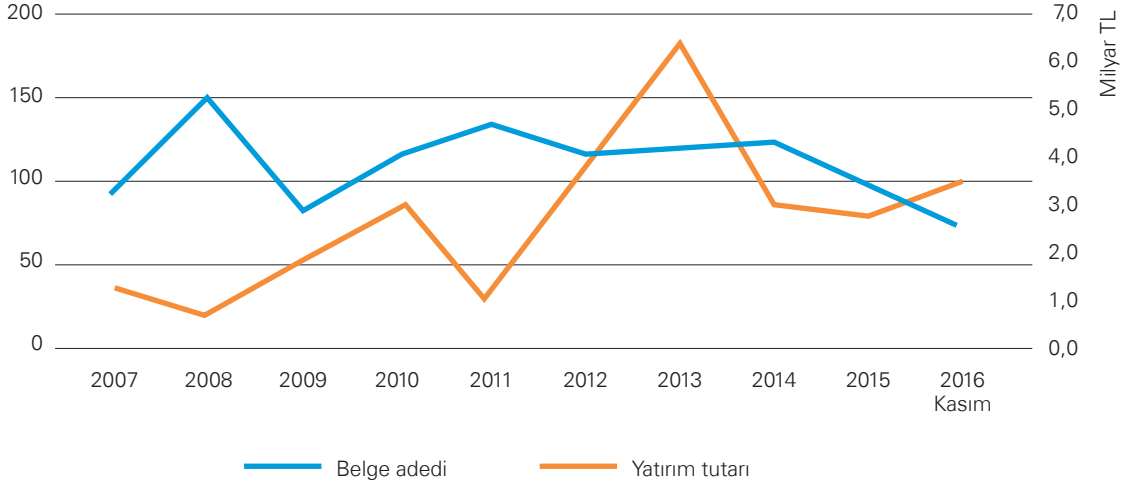
C29-Sanayi üretim endeksi

Kaynak: TÜİK, 2006-2016

Yatırım teşvik istatistikleri

Belge adedi ve yatırım tutarı

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2007-2016

Ekonomi Bakanlığı verilerine göre son 10 yılda otomotiv sektörde yatırım teşviki için düzenlenen belge adedi 2008'de zirve yaptı. 2016'nın ilk 10 ayındaki düzenlenen belge adedi son 10 yılın en düşük adedi olarak karşımıza çıktı.

Düzenlenen belge adedinde 2014 yılında yakalanan artıştan sonra 2015 ve 2016 yılları düşüşle devam etti. Ancak aynı grafiğin sağ ekseninde takip edilen belgelerin yatırım tutarları eğrisinin 2016 yılı henüz bitmemişken dahi 2015 yılını geride bırakmış olması sevindirici bir gelişme olarak karşımıza çıkıyor. Bu da 2016'nın 2013'ten sonra belge başına yatırım tutarı verisinde son 10 yılın 2'ncisi olduğunu gösteriyor.

Diğer ilginç bir veri ise 2016'da belgeye bağlanan yatırım tutarının %81'inin yabancı sermaye tarafından gerçekleştirilmiş olması. Aynı oran 2014'te %67, 2015'te ise %55 seviyelerindedir. Genel çerçevede yerli yatırımların yedek parça ve ara malı, yabancı sermayenin büyük çaplı yatırımlarının ise otomobil ve ticari araç üretimine yoğunlaştığı düşünülürse, bu yatırımların tamamlanması ile sektör ihracatında ciddi artışlar yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

2017 beklentileri

2016'da sektör genelinde yakalanan olumlu ivmenin 2017'de hız kesmesi bekleniyor. Üretim, satış ve ihracat artış oranları baz etkisi nedeniyle 2016 kadar yüksek olmasa da 2017'nin ilk yarısında her üç alanda da daha yüksek nominal rakamların görüleceği bir yıl olabilir. Ancak özellikle 2017'nin son çeyreğinde 2016 sonundaki (vergi değişikliği kaynaklı) baz etkisi nedeniyle iç piyasa satışlarında bir yavaşlama yaşanabilir. ODD, 2017 yılında iç pazarda yüzde 10 daralma bekleniyor.

Genel olarak 2016'nın en çok ihracat yapan sektörü olan otomotiv sektörünün 2017'de de firma ve sektör bazlı liderliklerini devam ettirmeleri bekleniyor.

Otomotiv, dışa açıklığı ve küresel tedarik zincirlerine olan yüksek entegrasyonu sebebiyle, küresel talep ve ikili/çok taraflı ticaret anlaşmalarına duyarlılığı en yüksek olan sektör. Bu, sektör için hem bir avantaj hem de bir tehdit.

TTİP, TPP ve Brexit gibi etki alanı geniş gelişmeler 2017 ve sonrasında sektör için en önemli risk faktörüdür. Türkiye'nin TTİP ve TPP dışında kalma olasılığı sektörde üretim ve ihracatı olumsuz etkileyebilir. Genel olarak otomotiv ve yakıt teknolojilerindeki değişim, uzun vadede sektörün genel dinamiklerinde sebep olacağı farklılaşma boyutu ile trend belirleyici bir faktördür.

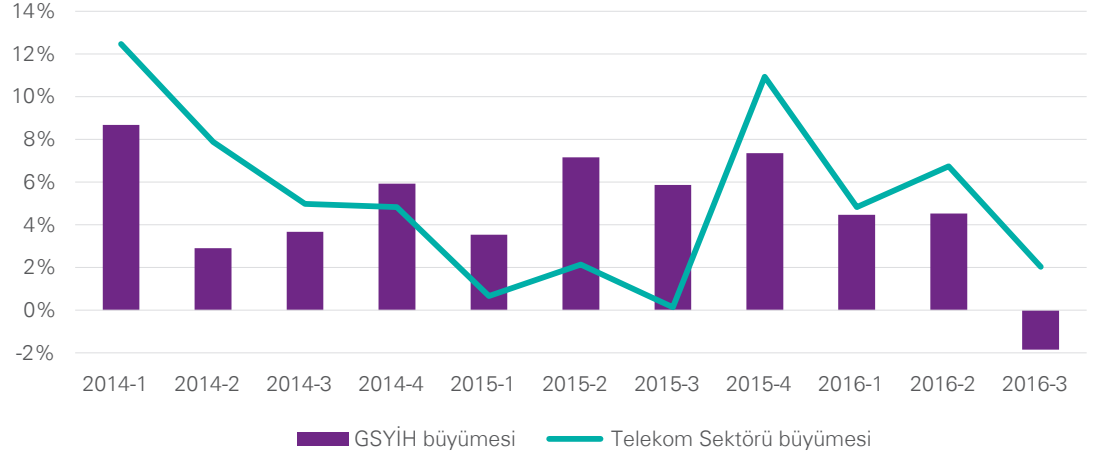
Telekomünikasyon

Ülkemiz 2014'ün başından 2016 yılının 3. çeyreğine kadar düzenli bir büyüme trendi sergiledi, ancak sonrasında daralma kaydetti. Telekomünikasyon sektörünün ise aynı dönemde hiç daralmadığı dikkat çekiyor. Sadece 2016 yılı değerlendirildiğinde, sektörün büyümesinin her 3 çeyrekte de pozitif ve GSYİH büyümesinden fazla olması, sektörün gücünü gösteriyor. 2016 yılında ülkemizde üretilen hasılanın %2,4'ü telekomünikasyon sektöründen kaynaklandı.

Telekom Sektörü Hasılası ve GSYİH

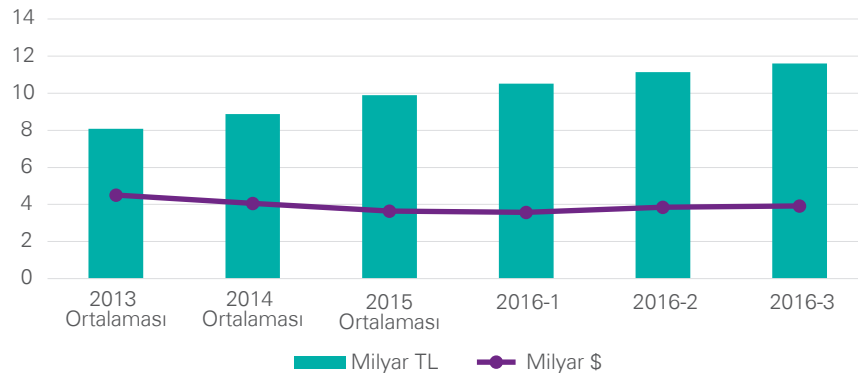
Kaynak: TÜİK, 2014-2016

1 Nisan 2016 tarihinden itibaren kullanılmaya başlanan 4.5G'nin abone sayısı yaklaşık 38 milyonu, yüksek hızlı interneti aktif olarak kullananların sayısı ise 13 milyon kişiyi aştı. Genişbant tarafında yaklaşık 10 milyonu sabit, 45 milyonu mobil abone sayısına ulaşıldı. Mobilde yüzde 30, sabit tarafta yüzde 20 artış yaşandı.

Sektörün gelirleri

2013'ten başlayarak 2016'nın 3. çeyreğine kadar geçen dönemde telekomünikasyon sektörü gelirleri TL bazında düzenli bir artış gösterdi. Burada en dikkat çekici olan, ülkemiz GSYİH'nin %1,8 daraldığı 2016 yılı 3. çeyreğinde dahi sektör gelirlerinin artışa devam etmesi.

Sektörün gelirleri

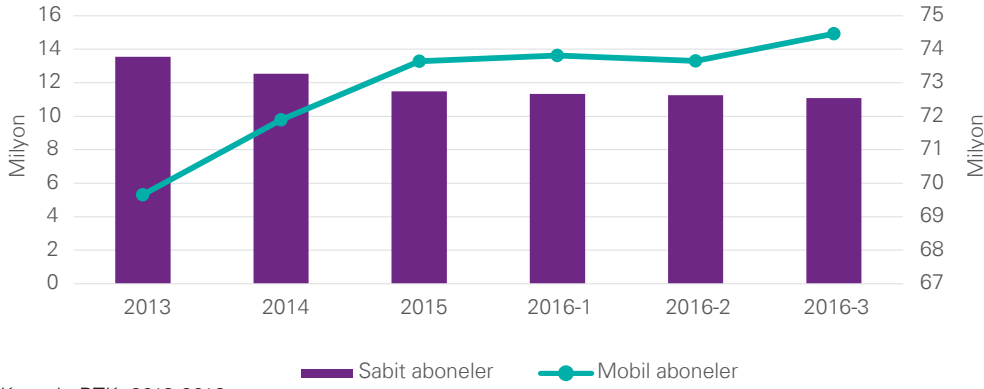
Kaynak: BTK, 2013-2016

Elektronik haberleşme abone sayıları

BTK verilerine göre 2016 yılı Eylül sonu itibariyle elektronik haberleşme alanında sabit abone sayısı 11 milyon iken mobil abone sayısı 74 milyonu aştı. Genel olarak mobil hatların yaygınlaşması ve karşılığında sabit hatların düşüşü son 3 yıldır devam ediyor. 2016'nın başından 3. çeyreğin sonuna kadarki 9 aylık dönemde sabit abone sayısı 410 bin kişi azalırken, mobil abone sayısı 820 bin kişi arttı.

Toplam mobil abone sayısını tetikleyen ana faktör, 2016'nın 3. çeyreği itibariyle 74 milyon mobil abonenin 69 milyonunu oluşturan cep telefonu kullanıcılarıdır. Yeni gelişen akıllı teknolojiler sayesinde ev ve ofislerdeki cihazlara uzaktan erişim ve kontrole imkan tanıyan M2M abone sayısı 4 milyona yaklaştı.

Elektronik haberleşme abone sayıları

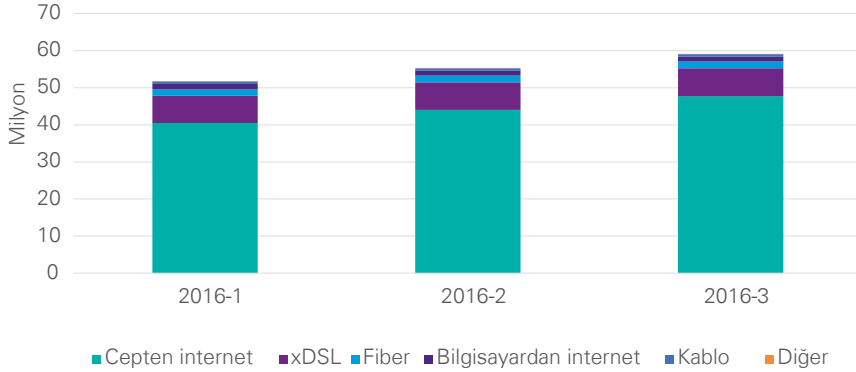

Kaynak: BTK, 2013-2016

İnternet kullanımı

2016 yılı üçüncü çeyreği itibariyle ülkemizde internet erişimine sahip 59 milyon abone bulunuyor. Abonelerin internete erişimde öncelikli tercihi %80'i aşan oranıyla "cepten internet" oldu. Cepten interneti %13 ile DSL teknolojisi ve %3 ile fiber internet izliyor. Kalan %3'e yakın abone de mobil bilgisayardan internet ile kablo internet arasında dağılıyor.

İnternet abone sayıları

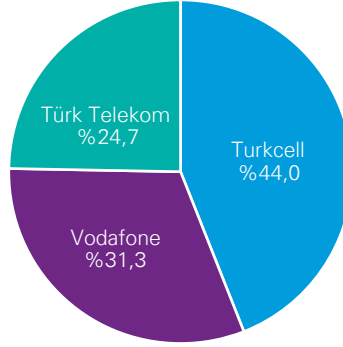
Kaynak: BTK, 2013-2016

Mobil iletişim pazarı abonelik payları

Ülkemizde faaliyet gösteren 3 mobil operatörün 2016 yılı üçüncü çeyreği sonu itibarıyla pazar paylarına bakıldığında; Turkcell pazarın %44'üne sahipken bunu sırasıyla Vodafone ve Türk Telekom takip ediyor.

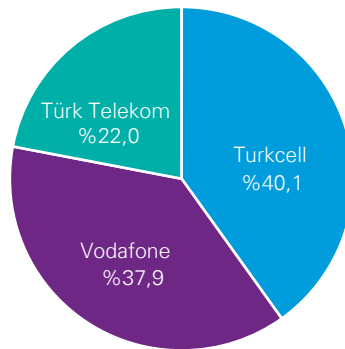
Abone sayısına göre pazar payları

Kaynak: BTK, 2016-3

Turkcell gelirlere göre de lider olmasına rağmen, rakipleri ile arasındaki fark gelir bazında daha düşük. Abone sayılarını baz alan pazar payı analizine göre, Turkcell ve Vodafone arasındaki %12,7 fark gelire göre incelendiğinde %2,2'ye düşüyor.

Gelire göre pazar payları

Kaynak: BTK, 2016-3

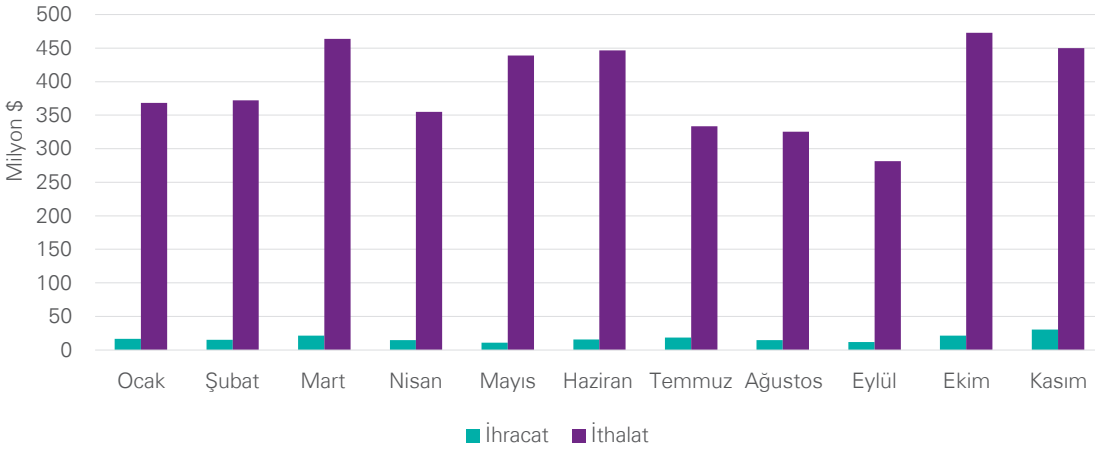
Sektörde dış ticaret

Ülkemiz, telekomünikasyon ürünleri dış ticaretinde açık veriyor, sektörün ithalatı ihracatının oldukça üzerinde yer alıyor. (Sektörün kullandığı ürünlerin yoğunlaştığı GTİP kodu 85: Elektrikli makine ve cihazlar kodu altında bulunan 85.17: Ses, görüntü veya diğer bilgileri almaya veya vermeye mahsus diğer cihazlar olarak incelenmiştir. İlgili GTİP kodu altında sabit telefonlar, cep telefonları, baz istasyonları, telsiz ve telgraf cihazları bulunuyor.)

Verilere göre 2016'nın ilk 11 ayında 85.17 GTİP kodunda 191 milyon dolarlık ihracat gerçekleşirken, aynı dönemdeki ithalat tutarı 4,3 milyar dolardır. Kısaca 2016'nın ilk 11 ayında her ay 1 birim ihracat yapılırken 23 birim ithalat yapılmıştır.

Dış ticaretin detaylarına bakıldığında "cep telefonları" 58 milyon dolar ihracata karşılık 2,8 milyar dolar ithalat; kablosuz iletişim altyapısını sağlayarak telefon-verici ve verici-verici arası iletişimi sağlayan cihazların izlendiği 85.17.62 sınıfında ise 64 milyon dolar ihracata karşılık 1 milyar dolar ithalat gerçekleştirilmiştir.

Telekomünikasyon sektörü ürünleri dış ticareti

Kaynak: TÜİK, 2016

2017 beklentileri

OTT (Over the TOP) servis sağlayıcılar

OTT servis sağlayıcılar (Whatsapp, Skype gibi), internet üzerinden içerik dağıtımının yeni ve büyüyen pazarı durumunda. Birçok servis sağlayıcı son derece yaygınlaşan internet kullanımı ve artan internet bağlantı yöntemlerini göz önünde bulundurarak OTT içerik dağıtımına yönelmeye başladı. Telekomünikasyon şirketleri bu tehdidin etkisini azaltmak için kendi içerik, mesajlaşma ve sosyal medya uygulamalarını çıkarıyor veya mevcut OTT firmalarıyla işbirliği yapıyor (Örn: Turkcell Bip, Vodafone Spotify işbirliği). Ayrıca gelir kaybı riskini ortadan kaldırmak için operatörlerin sadece farklı servisler içeren paketler çıkarması değil aynı zamanda müşteri deneyimlerini iyileştirmesi ve farklılaştırması gerektiği anlaşılıyor.

Büyük ve hızlı veri kullanımı

Son yıllarda sektörde özellikle suistimal önleme, trafik yönetimi ve enerji tasarrufu amacıyla büyük verinin kullanımı ve analiz edilmesi konusunda ciddi yatırımlar yapılıyor. Büyük veri, doğru analiz metotları ile yorumlandığında şirketlerin stratejik kararlarını doğru bir biçimde almasına, risklerini daha iyi yönetmesine ve inovasyon yapmasına imkan sağlayabiliyor. Örneğin, kullanılmaya başlanan akıllı sayaçlar ile %30'a varan tasarruf sağlanıyor. Telekomünikasyon operatörlerinin, müşteri paketlerini yükseltebilmeleri veya aynı müşteriye farklı ürünler satılabilmelerinin yolu M2M (aygıttan ağıta iletişim) dünyasında büyük veri analiziyle müşterisine katma değerli hizmetler sunabilmelerine ve müşteri gözünde en önemli konularından biri olan veri güvenliğinin sağlanmasına bağlıdır. Omni-channel (çoklu-kanal) yaklaşımının benimsenmesiyle müşteriye ulaşılan kanalların sayısının artmasıyla yeni nesil müşteri deneyimini ve sadakati artırmak için büyük verinin işlenmesinde kullanılacak iş zekası çözümleri büyük önem taşıyor.

Dijital dönüşüm

Dijital dönüşüm yeni nesil müşteri deneyimi sağlamak amacıyla telekomünikasyon sektöründeki oyuncuların ajandalarında üst sıralarda yerini alıyor. Telekomünikasyon şirketleri için en önemli dijital dönüşüm alanları altyapılarını, BT sistemlerini ve kullanıcı arayüzlerini iyileştirmek olarak değerlendiriliyor. Dijital dönüşüm telekomünikasyon şirketleri için "dumb pipe" olmamak için en önemli alandır. Entegre, gelişmiş ve tüm yönleriyle gerçek bir

müşteri deneyimi için operatörlerin dijital dönüşümü hızlı bir şekilde uyarlamaları gerekiyor. Örneğin; OTT'lerin operatörleri dumb pipe olmaya ittiği bir dönemde, Türk Telekom akıllı telefonlar üzerinden Tivibu hizmetini kendi müşterileri için tasarlayarak aslında mevcut olan bir hizmeti müşterilerine sunuyor. Türk Telekom bu yolda bir IPTV & OTT operatörünün gücünden yararlanıyor.

Veri güvenliği

Telekomünikasyon şirketleri hızlı bir şekilde dijital modellere ve bulut teknolojisine geçerken, siber güvenlik ile mücadele etmek ve veri güvenliği ihlallerinden kaynaklı gelir açığından korunmak için veri güvenliği tekniklerine yatırım yapmaya ihtiyaç duyuyor. Sosyal paylaşım siteleri ile lokasyon bazlı ve reklam amaçlı kullanıcı verilerini toplayan uygulamaların yaygınlaşması nedeniyle telekomünikasyon operatörlerinin siber tehditler konusunda bilinçli olmaları gerekiyor. Bu da çoklu kanallara yönelen operatörler için siber saldırılar gibi güvenlik risklerine maruz bırakarak yeni riskler oluşturuyor. Dünyada ve Türkiye'deki telekomünikasyon şirketleri güvenli veri merkezleri kurarak veri güvenliği konusunda ciddi yatırımlar yapıyor veya bilgi güvenliği konusunda uzmanlaşmış şirketler ile ortaklık kuruyor.

Altyapı yatırımları

Veri hacimlerindeki artış karşısında verinin cihaza erişiminde yaşanacak gecikmeleri önlemek amacıyla operatörler ağ kapasitelerini ve hızlarını artırmak amacıyla yatırım yapıyor.

4.5G teknolojisini tam anlamıyla kullanabilmek için mevcut fiber altyapısının artırılması ve bakır kabloların yerini fiber kabloların alması gerekiyor. Telekomünikasyon şirketleri fiber altyapı yatırımlarına hızla devam ediyor. Fiber altyapılarla ilgili bir diğer gündem maddesi de, Turkcell, Türksat, Vodafone gibi şirketlerin gündeme getirdiği "ortak altyapı şirketi" projesi. Bu proje ile hem hızlı bir şekilde yatırımlar tamamlanabilecek hem de maliyet açısından ciddi tasarruflar sağlanabilecektir.

Türkiye'de mevcut altyapıların yenilenmesi ve yenilerinin oluşturulması için özellikle fiber şebeke yatırımı yapmak isteyen yeni nesil işletmecilerin desteklenmesi ve engellerin hızlı bir şekilde aşılması gerekiyor.

Detaylı bilgi için:

KPMG Türkiye
Kurumsal İletişim ve Pazarlama Bölümü
tr-fmmarkets@kpmg.com

İstanbul

Rüzgarlıbahçe Mh. Kavak Sk. No:29
Kavacık 34805 Beykoz / İstanbul / Türkiye
T: +90 216 681 9000

Ankara

The Paragon İş Merkezi Kızılırmak Mah. Ufuk
Üniversitesi Cad. 1445 Sok. No:2 Kat:13
Çukurambar 06550 Ankara / Türkiye
T: +90 312 491 7231

İzmir

Heris Tower, Akdeniz Mah. Şehit Fethi Bey Cad.
No:55 Kat:21 Alsancak 35210 İzmir / Türkiye
T: +90 232 464 2045

kpmg.com.tr
kpmgvergi.com

Bu dokümanda yer alan bilgiler genel içeriklidir ve herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin özel durumuna hitap etmemektedir. Doğru ve zamanında bilgi sağlamak için çalışmamıza rağmen, bilginin alındığı tarihte doğru olduğu veya gelecekte olmaya devam edeceği garantisizdir. Hiç kimse özel durumuna uygun bir uzman görüşü almaksızın, bu dokümanda yer alan bilgilere dayanarak hareket etmemelidir.

© 2017 Akis Bağımsız Denetim ve SMMM A.Ş., KPMG International Cooperative'in üyesi bir Türk şirkettir. Tüm hakları saklıdır. Türkiye'de basılmıştır.

KPMG adı ve KPMG logosu KPMG International Cooperative'in tescilli ticari markalarıdır.